

คติความเชื่อ และพิธีกรรมท้องถิ่น : บุญสงฆ์น้ำพระ ถ้าใหญ่น้ำหนาว

ตำบลหลักด่าน อำเภอ้ำหนาว
จังหวัดเพชรบูรณ์

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

คำนำ

องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมเรื่อง คติความเชื่อและพิธีกรรมท้องถิ่น : บุญสงฆ์น้ำพระถ้าใหญ่ น้ำหนาว ตำบลหลักด่าน อำเภอ น้ำหนาว จังหวัด เพชรบูรณ์ จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น และลำดับขั้นตอนพิธีกรรมของงานประเพณีบุญสงฆ์น้ำพระถ้าใหญ่ น้ำหนาว ซึ่งเป็นประเพณีอันทรงคุณค่าที่ชาวตำบลหลักด่านได้ยึดถือปฏิบัติและสืบทอดต่อเนื่องกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันอันลึกซึ้งระหว่างวิถีชีวิตของชุมชน ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความเชื่อพื้นบ้านที่มีต่อ “เจ้าพ่อถ้าใหญ่ น้ำหนาว” สิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้ปกป้องรักษาผืนป่า แหล่งน้ำ และความสงบร่มเย็นของคนในชุมชนตำบลหลักด่าน การจัดทำเอกสารฉบับนี้ยังมุ่งหวังให้เป็นคลังข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นระบบ สำหรับใช้อ้างอิงทางด้านศิลปวัฒนธรรม และเผยแพร่ให้แก่ นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนผู้ที่สนใจได้ศึกษาค้นคว้าวิจัย

ทั้งนี้ ผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารองค์ความรู้ฉบับนี้ จะไม่เพียงแต่ทำหน้าที่เป็นฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ถูกต้องเท่านั้น แต่ยังเป็นสื่อกลางที่ช่วยสร้างความตระหนัก ความภาคภูมิใจ และกระตุ้นให้คนรุ่นหลังร่วมกันอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามนี้ให้คงอยู่คู่ชุมชน ตลอดจนช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในท้องถิ่นอย่างยั่งยืนสืบไป

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
วัตถุประสงค์	๑
ขอบเขต	๑
เป้าหมาย	๑
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑
ความเป็นมาของประเพณีบุญสงกรานต์พระอภัยมณี	๒
พิธีกรรมไหว้เจ้าพ่ออภัยมณี (งานประเพณีบุญสงกรานต์พระอภัยมณี)	๕
๑. บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมไหว้เจ้าพ่ออภัยมณี	
(ประเพณีบุญสงกรานต์พระอภัยมณี)	๖
๒. เวลาและสถานที่ดำเนินพิธีกรรม	๗
๓. เครื่องสักการบูชา และประกอบพิธีกรรม	๘
๔. พิธีกรรมในงานประเพณีบุญสงกรานต์พระอภัยมณี	๒๔
บทสรุป	๔๓
แนวทางการนำไปปฏิบัติใช้	๔๓
ข้อเสนอแนะ	๔๔
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล	๔๕

องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมเรื่อง คติความเชื่อและพิธีกรรมท้องถิ่น : บุญสรงน้ำพระถ้ำใหญ่น้ำหนาว ตำบลหลักด่าน อำเภอ้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาความเป็นมา คติความเชื่อ และขั้นตอนพิธีกรรมของงานบุญสรงน้ำพระถ้ำใหญ่น้ำหนาว

๒. เพื่อจัดทำเป็นคลังข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับเผยแพร่ให้นักศึกษา เยาวชน และผู้ให้ความสนใจ ศึกษา เรียนรู้ ค้นคว้าวิจัย และใช้เป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงทางด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเพชรบูรณ์

ขอบเขต

ศึกษาประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อเกี่ยวกับบุญสรงน้ำพระถ้ำใหญ่น้ำหนาว บันทึกขั้นตอนพิธีกรรม ลำดับเหตุการณ์ ศึกษาบทบาทของชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำชุมชนในการสืบทอดประเพณี พร้อมทั้งสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ชาวบ้านตำบลหลักด่าน และศึกษาเหตุการณ์และข้อมูลที่เกิดขึ้นในงานประเพณีบุญสรงน้ำพระถ้ำใหญ่ ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๔

เป้าหมาย

จัดเก็บข้อมูลด้านพิธีกรรมงานบุญสรงน้ำพระถ้ำใหญ่น้ำหนาว เพื่อการประยุกต์ใช้และเผยแพร่ให้เป็นระบบ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. มีฐานข้อมูลและเอกสารองค์ความรู้เรื่องบุญสรงน้ำพระถ้ำใหญ่น้ำหนาวที่ถูกต้องและเป็นระบบ ใช้เป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงทางวัฒนธรรมสำหรับคนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้า

๒. เยาวชน และคนในท้องถิ่นเกิดความตระหนัก รู้สึกรักหวงแหน และภาคภูมิใจในประเพณีของตนเอง

๓. เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาและพิธีกรรมท้องถิ่นอย่างถูกต้อง ไม่สูญหาย หรือผิดเพี้ยนไป

๔. ใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์สำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในท้องถิ่นจากการที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาร่วมงานบุญมากขึ้น

คติความเชื่อและพิธีกรรมท้องถิ่น : บุญสรงน้ำพระถ้ำใหญ่น้ำหนาว ตำบลหลักด่าน
อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์

ทางขึ้นถ้ำใหญ่น้ำหนาว

(ถ่ายภาพโดย จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๙)

ความเป็นมาของประเพณีบุญสรงน้ำพระถ้ำใหญ่น้ำหนาว

งานบุญสรงน้ำพระถ้ำใหญ่เป็นประเพณีสำคัญของชาวตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษต่อเนื่องมายาวนานกว่า ๑๐๐ ปี เกิดจากความศรัทธาที่ชุมชนมีต่อเจ้าพ่อถ้ำใหญ่น้ำหนาว สิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้คุ้มครองผืนป่า แหล่งน้ำ และผู้คนในพื้นที่ ประเพณีนี้สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อพื้นบ้าน พระพุทธศาสนา และวิถีชีวิตของชุมชนที่พึ่งพาธรรมชาติ

ตามความเชื่อของชาวบ้าน เจ้าพ่อถ้ำใหญ่น้ำหนาวเป็นผู้ปกป้องรักษาผืนป่า ภูเขา ลำห้วย และทรัพยากรธรรมชาติในเขตน้ำหนาว อีกทั้งยังคุ้มครองผู้คนที่ยาศัยอยู่ในพื้นที่ให้มีความร่มเย็นเป็นสุข ปลอดภัยจากภัยอันตรายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภัยจากสัตว์ป่า อุบัติเหตุ การเดินทาง หรือเหตุการณ์ไม่คาดคิด ผู้ที่เดินทางผ่านบริเวณถ้ำใหญ่น้ำหนาว หรือเข้ามาประกอบอาชีพในพื้นที่ป่าเขามักจะแวะสักการะ ขอมพร หรือกล่าวคำบอกกล่าวต่อเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ก่อนเสมอ เพื่อความเป็นสิริมงคลและความสบายใจ

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับเจ้าพ่อถ้ำใหญ่น้ำหนาวไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการกราบไหว้บูชาเท่านั้น แต่ยังสะท้อนผ่านพิธีกรรมและประเพณีที่ชุมชนร่วมกันจัดขึ้นเป็นประจำ โดยเฉพาะพิธีสงฆ์เจ้าพ่อถ้ำใหญ่น้ำหนาว ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญที่ชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านในตำบลหลักด่านเข้ามามีส่วนร่วม พิธีดังกล่าวเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูและความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาชุมชน ตลอดจนเป็นการขอพรให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล พืชผลทางการเกษตรเจริญงอกงาม และประชาชนมีความสุขความเจริญ

ในวันประกอบพิธี ชาวบ้านจะร่วมกันจัดเตรียมเครื่องบวงสรวง เช่น หัวหมู ไก่ต้ม ผลไม้ ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องเซ่นไหว้อื่น ๆ ตามความเชื่อดั้งเดิม บางครอบครัวที่ประสบความสำเร็จในชีวิต หรือสมหวังตามที่ได้บนบานไว้ ก็จะนำสิ่งของมาถวายแก้บนเพื่อแสดงความขอบคุณต่อเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ กิจกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดความร่วมมือและความสามัคคีในชุมชน เพราะทุกคนต่างช่วยเหลือกันในการจัดงานและสืบสานประเพณีให้คงอยู่

นอกจากนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อถ้ำใหญ่น้ำหนาวยังมีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านจำนวนมากเชื่อว่าป่าไม้ ภูเขา และถ้ำเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าพ่อ จึงไม่ควรบุกรุก ทำลาย หรือใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย ความเชื่อนี้มีส่วนช่วยให้คนในชุมชนเกิดความเคารพต่อธรรมชาติ และร่วมกันดูแลรักษาป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำและแหล่งอาหารสำคัญของชุมชน

เจ้าพ่อถ้ำใหญ่น้ำหนาวยังเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของชาวบ้านในยามที่เผชิญกับความทุกข์ หรือความไม่แน่นอนของชีวิต เมื่อเกิดปัญหาด้านสุขภาพ การทำมาหากิน หรือเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ผู้คนมักเดินทางไปกราบไหว้ขอพรเพื่อเป็นกำลังใจและสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ความศรัทธาที่มีต่อเจ้าพ่อจึงเปรียบเสมือนพลังใจที่ช่วยเหลือหลอมให้ชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างเข้มแข็ง

ด้วยเหตุนี้ เจ้าพ่อถ้ำใหญ่น้ำหนาวจึงมิได้เป็นเพียงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อพื้นบ้านเท่านั้น หากยังเป็นสัญลักษณ์แห่งความผูกพันระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และชุมชนในตำบลหลักด่าน อำเภอ น้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ ความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านเรื่องเล่าปรัมปรา พิธีกรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตประจำวัน จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า และเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยเชื่อมโยงผู้คนในชุมชนให้เกิดความรัก ความสามัคคี และความภาคภูมิใจในถิ่นฐานบ้านเกิด

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับ “เจ้าพ่อถ้ำใหญ่” ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการกล่าวขานควบคู่กันมาในตำนานท้องถิ่นของบริเวณถ้ำใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าสืบทอดกันมาว่า ในอดีตบริเวณถ้ำใหญ่เป็นป่าดงดิบที่อุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยพรรณไม้นานาชนิด สัตว์ป่าน้อยใหญ่ และเรื่องราวลึกลับเหนือธรรมชาติ ผู้คนที่เดินทางผ่านเส้นทางดังกล่าวมักพบเห็นชายร่างใหญ่ปรากฏตัวอยู่บริเวณปากถ้ำ บน

สันเขา หรือภายในผืนป่า บางครั้งปรากฏให้เห็นเพียงชั่วครู่ก่อนจะหายไปอย่างไร้ร่องรอย จึงเชื่อกันว่าชายผู้นั้นมิใช่มนุษย์ธรรมดา หากเป็นเจ้าของสถานที่หรือผู้พิทักษ์ดูแลผืนป่าและถ้ำใหญ่แห่งนี้

ตำนานอีกหลายสำนวนยังกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ผู้คนหลงทางภายในป่า หรือประสบอันตรายจากสัตว์ป่าและสภาพภูมิประเทศอันยากลำบาก โดยในช่วงเวลาคับขันมักมีชายปรากฏตัวขึ้นเพื่อชี้ทางออกจากป่า บอกตำแหน่งแหล่งน้ำ หรือส่งสัญญาณเตือนภัยก่อนเกิดเหตุร้าย ทำให้ผู้ประสบเหตุสามารถเดินทางกลับถึงบ้านได้อย่างปลอดภัย ความเชื่อดังกล่าวจึงก่อให้เกิดความเคารพศรัทธาในหมู่ชาวบ้าน ขณะเดียวกัน ยังมีความเชื่ออีกสำนวนหนึ่งที่กล่าวว่า เจ้าพ่อถ้ำใหญ่น้ำหนาวเป็นวิญญาณผู้ทรงอิทธิฤทธิ์ที่สถิตอยู่ภายในถ้ำใหญ่ และมีความเกี่ยวข้องกับพญานาคผู้ดูแลแหล่งน้ำได้ภูเขาชาวบ้านเชื่อว่าหากมีการบวงสรวง หรือประกอบพิธีกรรมอย่างถูกต้องตามจารีตประเพณี จะส่งผลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล แหล่งน้ำมีความอุดมสมบูรณ์ พืชผลทางการเกษตรเจริญงอกงาม และผู้คนในชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ความเชื่อนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ผสมผสานอยู่ในวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน

ส่วนตำนานถ้ำใหญ่ที่แพร่หลายในพื้นที่อำเภอภูเรือ นั้น กล่าวถึงพญานาคและเหล่าบริวารที่อาศัยอยู่บริเวณเทือกเขาและแหล่งน้ำโดยรอบ ต่อมาพญานาคได้เลื้อยหายเข้าไปภายในถ้ำใหญ่และมิได้ปรากฏตัวอีก จนชาวบ้านเชื่อว่าพญานาคได้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้คุ้มครองพื้นที่แห่งนี้ เรื่องเล่าดังกล่าวจึงได้รับการสืบทอดและผสมผสานเข้ากับความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ จนเกิดเป็นความเข้าใจร่วมกันว่าเจ้าพ่อถ้ำใหญ่และพญานาคมีความเชื่อมโยงกันในฐานะผู้พิทักษ์ชุมชน ผู้ดูแลผืนป่า และรักษาความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำในท้องถิ่น

จากความเชื่อดังกล่าว ได้นำไปสู่การประกอบพิธีกรรมและประเพณีสำคัญของชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ในตำบลหลักด่านเล่าว่า การจุดบั้งไฟถวายเจ้าพ่อถ้ำใหญ่เป็นเสมือนการส่งสัญญาณบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนผากฟ้า รวมถึงเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ผู้ดูแลผืนป่าและชุมชนเขา เพื่อขอให้ช่วยดลบันดาลฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล คุ้มครองผู้คนให้ปลอดภัยจากภัยอันตราย และส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์แก่พืชผลทางการเกษตร ความเชื่อนี้จึงเป็นที่มาของประเพณีบุญสงฆ์น้ำพระเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ หรือบุญบั้งไฟ ซึ่งได้รับการสืบทอดต่อเนื่องมายาวนานกว่าหนึ่งศตวรรษ และยังคงเป็นประเพณีสำคัญของชุมชนจนถึงปัจจุบัน

สำหรับสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมของเจ้าพ่อถ้ำใหญ่และเจ้าพ่อเสือแดงนั้น ประกอบด้วย ศาลเจ้าพ่อถ้ำใหญ่และเจ้าพ่อเสือแดง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ ๒ บ้านหลักด่าน เป็นสถานที่เคารพสักการะหลักของชุมชนที่ชาวบ้านและผู้มีจิตศรัทธาเดินทางมาสักการะเพื่อความเป็นสิริมงคลอยู่เป็นประจำ อีกแห่งหนึ่งคือ ศาลจำลองภายในบริเวณวัดจันทรังษี ซึ่งปัจจุบันเป็นวัดร้าง ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “วัดเก่า” โดยใช้อาคารศาลาเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเท่านั้น ภายในเป็นที่ประดิษฐานศาลจำลองของเจ้าพ่อถ้ำใหญ่และเจ้าพ่อเสือแดง เพื่อใช้เป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีบุญสงฆ์น้ำพระถ้ำใหญ่ประจำปี ทั้งนี้ในช่วงเวลาของการประกอบพิธีกรรมสำคัญประจำปี

จะมีการอัญเชิญเจ้าพ่อถ้ำใหญ่และเจ้าพ่อเสือแดงมาประทับชั่วคราว ณ สถานที่ดังกล่าว เพื่อให้ประชาชนและผู้เข้าร่วมงานได้สักการบูชาและประกอบพิธีตามขนบธรรมเนียมที่สืบทอดกันมา

พิธีกรรมไหว้เจ้าพ่อถ้ำใหญ่ ชาวบ้านมีการเรียกพิธีกรรมดังกล่าวอีกหลายชื่อคือ บุญสงวน้ำเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ บุญสงวน้ำพระถ้ำใหญ่ เป็นต้น โดยถูกจัดขึ้นที่บริเวณถ้ำใหญ่น้ำหนาว เป็นประเพณีสำคัญของชาวตำบลหลักด่านที่สืบทอดกันมานานกว่า ๑๐๐ ปี นิยมมักจัดในช่วงเดือนเมษายน - พฤษภาคม (กำหนดในวันข้างขึ้นเดือน ๖ ตรงกับวันเสาร์ หรือวันพฤหัสบดี ตามปฏิทินจันทรคติ) หลังจากที่ชาวบ้านได้ประกอบพิธีกรรมแขวนธงเสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะจัดประชุมหารือของผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน พระสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ และประชาชนในพื้นที่ โดยกำหนดการจัดงานด้วยกัน ๔ วัน ๓ คืน และรูปแบบการจัดงานให้เป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมา พร้อมทั้งแบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้แก่ฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายสถานที่ ฝ่ายพิธีการ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายจัดเตรียมเครื่องถวาย เครื่องประกอบพิธีกรรม และฝ่ายดูแลความปลอดภัย เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เพื่อสักการะเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ ขอความเป็นสิริมงคล ความปลอดภัย และความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน รวมทั้งขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

พิธีกรรมไหว้เจ้าพ่อถ้ำใหญ่น้ำหนาว (งานประเพณีบุญสงวน้ำพระถ้ำใหญ่น้ำหนาว)

พิธีกรรมไหว้เจ้าพ่อถ้ำใหญ่ เป็นประเพณีที่ชุมชนตำบลหลักด่านสืบทอดจากบรรพบุรุษ เป็นระยะเวลากว่า ๑๐๐ ปี จากความเชื่อและศรัทธาต่อเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ แห่งถ้ำใหญ่น้ำหนาว บรรพบุรุษดั้งเดิมของผู้คนในแถบนี้ส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวลาวล้านช้างกลุ่มหลวงพระบาง รวมถึงชาวอีสานจากแถบด่านซ้าย ท่าลี่ และนาแห้ว ที่พากันอพยพย้ายถิ่นฐานข้ามทิวเขาเพชรบูรณ์เข้ามาปักหลักทำมาหากินตั้งแต่ในอดีต การอพยพย้ายถิ่นสู่ดินแดนใหม่ที่เป็นป่าเขาสูงชันและทุรกันดารในสมัยก่อนทำให้กลุ่มผู้อพยพต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติและความไม่แน่นอนในการดำเนินชีวิต พวกเขาจึงนำเอา “ความเชื่อดั้งเดิม” จากถิ่นฐานเก่าติดตัวมาด้วย โดยเฉพาะการนับถือพญานาค ฝับบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้ปกป้องรักษาผืนป่าและแหล่งน้ำ ซึ่งในพื้นที่น้ำหนาวนี้ได้หลอมรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ “เจ้าพ่อถ้ำใหญ่” (พญานาคแห่งถ้ำใหญ่น้ำหนาว) เพื่อเป็นกลไกทางจิตวิทยาในการสร้างขวัญกำลังใจและความมั่นคงให้แก่ชุมชนผู้มาตั้งรกรากใหม่ อีกทั้งยังนำเอาฮีตคองจากฮีตเดือนห้า (บุญสงกรานต์) โดยชาวบ้านจะรวมตัวกันทำ “รุ่ง” (รุ่งดำและรุ่งแมงกะเบี้ยว) ตั้งแต่ช่วงสงกรานต์กลางเดือนเมษายน ซึ่งการทำรุ่งเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายเป็นอัตลักษณ์สำคัญในระบบบุญสงกรานต์ของชาวอีสานและล้านช้าง การส่งต่อสู่ฮีตเดือนหก (บุญบั้งไฟและพิธีสงวน้ำ) พิธีกรรมหลักจะเกิดขึ้นในวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งตามฮีตอีสานคือช่วงเวลาของ “บุญบั้งไฟ” มีการนำบั้งไฟโบราณและต้นปราสาทผึ้งเข้าร่วมขบวนแห่อย่างยิ่งใหญ่ เพื่อบูชาและเสี่ยงทายดินฟ้าอากาศต่อพระยาแถนหรือ

พญานาค ก่อนที่จะเริ่มต้นฤดูกาลปักดำทำนา ตลอดจน “พิธีฮตสรง” หรือการสรงน้ำพระพุทธรูปและพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นจารีตโบราณที่สืบทอดกันมาอย่างเหนียวแน่นในแถบวัฒนธรรมล้านช้าง

๑. บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมไหว้เจ้าพ่อถ้าใหญ่ น้ำหนาว (ประเพณีบุญสรงน้ำพระถ้าใหญ่ น้ำหนาว)

บุคคลที่เกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีบุญสรงน้ำพระถ้าฯ ทั้งในส่วนของการทำงานประเพณี การดำเนินพิธีกรรม/ ขั้นตอนต่าง ๆ การจัดเตรียมสิ่งของเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม ดังนี้

๑.๑ **ผู้นำชุมชน** หมายถึง กลุ่มบุคคลที่เข้ามามีบทบาทในการบริหาร จัดการ และขับเคลื่อนพิธีกรรมประเพณีร่วมกับชาวบ้าน อาทิ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล (นายก อบต.) สมาชิก อบต. ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภา อบต. เป็นต้น

๑.๒ **ผู้ประกอบพิธีกรรม** หมายถึง ผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้นำประกอบพิธีกรรม ตลอดจนบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และมีส่วนในการจัดพิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกำหนดการจัดงาน การจัดเตรียมสถานที่ สิ่งของ ตั้งแต่วันก่อนจัดงานจนถึงสิ้นสุดงานประเพณีบุญสรงน้ำพระถ้าใหญ่ น้ำหนาว

๑) พระสงฆ์ หมายถึง ผู้ประกอบพิธีทางศาสนา ได้แก่ รับบิณฑบาตและถวายภัตตาหารนำสวดมนต์ ทำน้ำพระพุทธรูปให้ศีล การเจริญพุทธรูปมนต์ ทำสรงน้ำพระ รับถวายผ้าป่าและต้นปราสาทผึ้ง ประกอบพิธีสวดสู่สังกระทรวงหน้าว้าว และนำประกอบพิธีตามประเพณีต่าง ๆ

๒) พ่อสมุน (จ้ำ) ผู้นำทางจิตวิญญาณหลักของชุมชน ทำหน้าที่เดินเรื่อง เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นำทำน้มนต์ และเป็นผู้นำนำขบวนแห่พิธีกรรมต่าง ๆ

๓) มัคทายก ผู้ประสานงานระหว่างพระภิกษุสงฆ์กับชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญ นำกล่าวอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม และนำกล่าวคำถวายต่าง ๆ ประกอบพิธีสงฆ์ รวมถึงคอยจัดโต๊ะหมู่บูชา เครื่องสักการะ ประสานความสะดวกให้แก่พระภิกษุสงฆ์ตลอดจนผู้มาร่วมงาน และควบคุมลำดับพิธีสงฆ์ให้เป็นไปตามธรรมเนียมปฏิบัติและจารีตประเพณี

๔) แม่นางแตง ผู้จัดเตรียมเครื่องสักการะบูชา เช่น ขันธหมากรเบ็ง ประทีปดินกา เครื่องร้อย เครื่องสักการบูชา ๙ อย่าง และทำหน้าที่เป็นตัวแทนรับถวาย “ขันธ ๘” จากชาวบ้านส่งต่อแต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์

๕) นางรำ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการรำถวายเจ้าพ่อถ้าใหญ่ โดยความสมัครใจ มีการซ้อมรำโดยครูผู้ฝึกซ้อมจากองค์การบริหารส่วนตำบลหลักด่าน มาทำการฝึกสอนท่ารำให้

๑.๓ **ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (ปราชญ์ชาวบ้าน)** ช่างผู้เชี่ยวชาญการทำบั้งไฟ ได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนของตำบลในการทำบั้งไฟ เพื่อจุดถวายในพิธี และผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มบุคคลที่เป็นผู้นำถ่ายทอดและจัดทำธง จ้าดอกผึ้ง ทำโครงต้นปราสาทผึ้ง และต้นผ้าป่าสามัคคี ประจำหมู่บ้าน

๑.๔ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ประกอบด้วยชาวบ้านตำบลหลักด่าน ชาวบ้านจากตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก และบุคคลอื่น ๆ ที่มีความเชื่อ ความศรัทธาแด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่-เจ้าพ่อเสือแดง

๒. เวลาและสถานที่ดำเนินพิธีกรรม

๒.๑ เวลา ในการจัดประเพณีบุญสงฆ์น้ำพระถ้ำใหญ่น้ำหนาว ที่ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยยึดเอาวันข้างขึ้นเดือนหกของทุกปี ซึ่งตรงกับเดือนเมษายนหลังเทศกาลสงกรานต์ เป็นวันในการประกอบพิธีกรรมในงานประเพณีฯ ตลอดระยะเวลาทั้งสามวันสามคืน ซึ่งก่อนถึงวันประเพณีจะมีการเตรียมงานล่วงหน้ากับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้ที่กำหนดวันจัดงานโดยพ่อสมุนหรือจ่า ร่วมปรึกษากับผู้นำชุมชน โดยทำหน้าที่บอกกล่าวและเลือกวันจัดงานประเพณีฯ ตรงกับวันเสาร์ หรือวันพฤหัสบดี ของปฏิทินจันทรคติข้างขึ้นเดือนหก

๒.๒ สถานที่ ก่อนถึงวันงาน ชาวบ้านจะร่วมตัวกันเพื่อทำความสะอาดสถานที่จัดงานจุดต่าง ๆ ทางเดินเท้า ตั้งโต๊ะและเก้าอี้ พร้อมตกแต่งสถานที่ด้วยธง ผ้าแพร ดอกไม้ รวมถึงการจัดเตรียมข้าวของที่จะใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ อาทิ เครื่องสักการบูชา เพื่อให้เกิดความสวยงามและสมเกียรติแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาตามสถานที่ดังนี้

๑) ศาลเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ บ้านหลักด่าน บริเวณที่ใช้ในการประกอบพิธีบอกกล่าว อัญเชิญเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ เจ้าพ่อเสือแดง ไปยังศาลสำรองที่วัดเก่า (วัดจันทรงษ์) และพิธีจุดบั้งไฟ

๒) วัดเก่า (วัดจันทรงษ์) ตั้งอยู่หมู่ที่ ๒ บ้านหลักด่าน ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมด้านบนศาลา ศาลสำรองเจ้าพ่อถ้ำใหญ่-เจ้าพ่อเสือแดง และทำอาหารถวายพระภิกษุสงฆ์ที่โรงครัว ก่อนถึงวันประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านจะจัดเตรียมสถานที่ทางเดินเท้า จัดเก้าอี้ และทำความสะอาดโดยรอบพื้นที่ เพื่อใช้ในการประกอบพิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น พิธีตักบาตรเช้า พิธีถวายต้นปราสาทผึ้งและผ้าป่าสามัคคี และพิธีสวดสู่สังกระทรวงหน้าวัว

๓) วัดคลองยุต ตั้งอยู่หมู่ที่ ๕ บ้านห้วยลาด ทำความสะอาดทางเข้าและโดยรอบพระธาตุทั้งสอง เพื่อประกอบพิธีสงฆ์น้ำพระธาตุ วัดคลองยุตและจุดบั้งไฟ

๔) ถ้ำใหญ่น้ำหนาว พื้นที่โดยรอบทั้งทางขึ้นลงถ้ำใหญ่น้ำหนาว และบริเวณโถง เพื่อประกอบพิธีถวายเครื่องสักการะเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ พิธีสงฆ์น้ำพระพุทธรูปบริเวณโถงถ้ำใหญ่และจุดบั้งไฟ

ภายหลังเสร็จสิ้นพิธีกรรมทั้งสี่วันสามคืนแล้ว ชาวบ้านจะร่วมกันเก็บกวาด ล้างภาชนะและทำความสะอาดศาลาวัด บริเวณประกอบพิธี และสถานที่ต่าง ๆ ถือเป็นวิถีชีวิตอันงดงามที่สะท้อนถึงความสามัคคี น้ำใจ และการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชนในการดูแลรักษาสถานที่ส่วนรวม

๓. เครื่องสักการบูชา และประกอบพิธีกรรม

๓.๑ ชุง

๑) ชุงในงานเทศกาลสงกรานต์ ชาวบ้านหมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๒ บ้านหลักด่าน และหมู่ที่ ๓ บ้านห้วยน้ำหนาว ร่วมแรงร่วมใจกันรังสรรค์ขึ้นเพื่อนำไปแขวนบูชาตามสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน ในช่วงประเพณีสงกรานต์ ในทุก ๆ ปี เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ ชาวบ้านและผู้เฒ่าผู้แก่จะมารวมตัวกัน ณ ศาลาวัดเก่า (วัดจันทรงษ์) ร่วมกันใช้สองมือ และหัวใจที่เปี่ยมด้วยศรัทธา ถักทอเส้นไหม เส้นด้าย หรือไหมพรมหลากหลายสีส้น (ยกเว้นสีดำ) พันเข้ากับโครงไม้ไผ่ที่เหลาอย่างประณีต ม้วนร้อยโยงไปมาจนเกิดเป็นลวดลายคล้ายใยแมงมุม ก่อนจะนำมาร้อยเรียงเข้าด้วยกันเป็นสายยาว หรือรูปแบบต่าง ๆ ตามที่ออกแบบไว้ ในทุกขั้นตอนของกระบวนการนี้ แผงไว้ด้วยความละเอียดอ่อนและความตั้งใจจริง การทำชุงจึงไม่ใช่เพียงแค่การถักทอผืนผ้า แต่คือพื้นที่ที่คนในชุมชนได้มานั่งล้อมวง พูดคุย สารทุกข์สุกดิบ และหลอมรวมความสามัคคีให้เป็นหนึ่งเดียว โดยมีวิถีชีวิต ความเชื่อ และความศรัทธา เป็นสายใยเชื่อมโยงและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

๒) ชุงในงานประเพณีบุญสงกรานต์น้ำพระถ้ำใหญ่ เป็นชุงที่ชาวบ้านชุมชนตำบลหลักด่าน ร่วมใจกันถักทอขึ้นเพื่อทำนุบำรุงและถวายแด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่ โดยในวันประกอบพิธี (วันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖) ชาวบ้านจะนำชุงนี้เข้าร่วมในขบวนแห่ไปยังถ้ำใหญ่น้ำหนาว เพื่อนำไปแขวนบูชาบริเวณหน้าปากถ้ำใหญ่ ถวายเป็นพุทธบูชาและแสดงความเคารพศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่น

ชุงของชาวบ้านหมู่ที่ ๔ บ้านโนนชาด “ ชุง ๑ ผืน ประกอบด้วย ส่วนหัว เรียกว่า หัวเรือ ทำมาจากไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้หางนกยูง หรือไม้จิวส่วนลำตัวมีลักษณะเป็น ๕ ช่อง หรือ ๕ หาง โดยในแต่ละช่องถักมัดด้วยไหมพรมหลากหลายสีส้น ถักมัดถวายเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ จำนวน ๒ ผืน โดยนำไปร่วมในขบวนแห่บั้งไฟและถูกแขวนไว้บริเวณหน้าถ้ำใหญ่ ๑ ผืน และแขวนบริเวณศาลเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ ๑ ผืน ” (ปริญา ฤาษี, สัมภาษณ์ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๙)

ชุงของชาวบ้านหมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๒ บ้านหลักด่าน และ หมู่ที่ ๓ บ้านห้วยน้ำหนาว นั้น ได้ร่วมกันรังสรรค์ชุงอันเป็นเอกลักษณ์ขึ้นมา ๒ ประเภท เพื่อใช้ในพิธีแขวนชุงตามความศรัทธา ดังนี้

๑) ชุงทอ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ชุงดำ” ชุงที่ทอจากเส้นฝ้ายสีขาวบริสุทธิ์ จำนวน ๗ ผืน เพื่อเป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านในตำบลหลักด่าน (หมู่บ้านละ ๑ ผืน) เมื่อถักมัดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะนำไปกราบไหว้ถวายตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และจุดสำคัญรวม ๗ ผืน คือ ศาลเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ จำนวน ๒ ผืน วัดเก่า (วัดจันทรงษ์) จำนวน ๒ ผืน ถ้ำใหญ่น้ำหนาว จำนวน ๒ ผืน และลำห้วยขอนแก่น จำนวน ๑ ผืน

ธุงทอ หรือธุงดำ

(ภาพถ่ายโดย สุจิตรา จัวยอน เมื่อ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๙)

๒) ธุงใยแมงมุม หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ธุงแมงกะเบี้ยว” ธุงที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นด้วยสีส้มอันงดงามมัดถักขึ้นจากไหมพรมหลากหลายสีเส้นจำนวน ๖ เส้น โดยชาวบ้านจะนำไปปักแขวนเพื่อเป็นเชิงสัญลักษณ์ตามแนวอาณาเขตของบ้านหลักด่าน ไม่ว่าจะเป็นที่ศาลเจ้าพ่อถ้าใหญ่ บริเวณต้นน้ำของหมู่บ้าน (ลำห้วยขอนแก่น) วัด สถานที่สำคัญ ตลอดจนบริเวณปากทางเข้าออกหมู่บ้าน

ธุงใยแมงมุม หรือธุงแมงกะเบี้ยว

(ภาพถ่ายโดย สุจิตรา จัวยอน เมื่อ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๙)

“ การทำธุงแขวนในปัจจุบันของคุณยายเริ่มทำช่วงสงคราม ในวันที่ ๑๔ – ๑๖ เมษายนของทุกปี โดยผู้เฒ่าผู้แก่จะมารวมตัวกันที่ศาลาวัดเก่า ช่วยกันทำธุงลวดลายต่าง ๆ ทั้งธุงดำ และธุงแมงกะเบี้ยว ซึ่งในสมัยก่อนจะทำธุงที่บ้านพ่อสมุนคนเก่า ธุงแขวนทำกันเองในหมู่บ้านปีละครั้ง เริ่มทำกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตายาย บรรพบุรุษ ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๐๐ สมัยก่อนทำจากฝ้ายที่เส้นเป็นเส้น หนึ่งเส้นจะมี ๗ ทาง หรือ ๗ ช่อง ปัจจุบันพัฒนาธุงจาก ๗ ทาง เป็น ๙ ทาง และได้นำเส้นไหมพรมเข้ามาเสริม ถักให้มี

หลากหลายลีลา ซึ่งใหม่พรสามารถหาซื้อได้ง่ายตามท้องตลาด ” (หนูลิ ขวัญหอม, สัมภาษณ์ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๙)

พิธีแขวนธง หรือการถวายธง เป็นอีกหนึ่งอัตลักษณ์สะท้อนศรัทธาอันบริสุทธิ์ของชุมชน โดยในปี พ.ศ. ๒๕๖๙ นี้ พิธีดังกล่าวจัดขึ้นในวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งตรงกับวันเสาร์แรกของข้างขึ้นเดือน ๖ ตามปฏิทินสุริยคติไทย อันเป็นช่วงเวลาต่อเนื่องกับเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งการเปลี่ยนผ่านสู่ปีใหม่ไทย ชาวบ้านมีความเชื่อสืบต่อกันมาว่า การทำธงถวายเป็นพุทธบูชา คือการสร้างบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ โดย “ธง” นั้นเป็นตัวแทนแห่งความสิริมงคลและกองบุญ ทั้งยังแฝงคติความเชื่อในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย ภูตผีวิญญาน ตลอดจนจนเป็นการบอกกล่าวบวงสรวงเทพยดาฟ้าดินให้ลงมาปกป้องคุ้มครองรักษาคณในชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ในการประกอบพิธีกรรมนั้น ธงส่วนหนึ่งจะถูกนำมาแขวนประดับเพื่อเฉลิมฉลองเทศกาลสงกรานต์และสืบทอดพระพุทธศาสนา และธงอีกส่วนหนึ่งจะถูกนำมาถวายแด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่ในงานบุญสงกรานต์น้ำพระถ้ำใหญ่น้ำหนาว เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองอย่างพร้อมเพรียงกัน

การแขวนธง ณ ศาลเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ หมู่ที่ ๑ บ้านหลักด่าน
(ภาพถ่ายโดย สุจิตรา จุ้ยวอน เมื่อ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๙)

๓.๒ เครื่องบายศรีสู่ขวัญ (ถวายเจ้าพ่อถ้ำใหญ่และเจ้าพ่อเสือแดง อย่างละ ๑ ชุด)

เครื่องบายศรีสู่ขวัญ ๑ ชุด ประกอบด้วย

๑. เหล้าขาว ๑ ขวด	๒. ข้าวสารข้าวเหนียว
๓. ข้าวเปียก หรือที่เรียกว่า ข้าวเหนียว	๔. กล้วย ๑ ลูก
๕. อ้อย ๑ ท่อน	๖. ไก่ต้ม ๑ ตัว
๗. ข้าวต้มมัด ๑ มัด (มี ๔ กลีบ)	๘. ข้าวปั้น
๙. นาฬิกา ๑ เรือน	๑๐. หวี ๑ อัน
๑๑. บุหรี่ ๑ ม้วน	๑๒. คำหมาก ๑ คำ
๑๓. เมี่ยง ๑ คำ	๑๔. ฝ้าย หรือผ้าขาว ผ้าแดง
๑๕. เทียนเวียนหัว	

เครื่องบายศรีสู่ขวัญ (ซ้ายและกลาง) และเครื่องถวายสักการะบูชาอื่น ๆ (ขวา)

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๔)

ในการประกอบพิธีสู่ขวัญ นิยมใช้ “ด้ายผูกข้อมือ” ที่ทำจากฝ้ายบริสุทธิ์ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งการรับขวัญและเสริมความเป็นสิริมงคลให้แก่ชีวิต ทว่าในปัจจุบัน เนื่องจากเส้นฝ้ายธรรมชาติเริ่มหายากขึ้น จึงได้มีการประยุกต์นำ “ผ้าขาวและผ้าแดง” มาใช้ทดแทน อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนสิ่งวัสดุนี้ยังคงเพียบพร้อมไปด้วยคุณค่า ความหมาย และความเชื่อดั้งเดิมอย่างไม่เสื่อมคลาย ทั้งในเรื่องการเรียกขวัญและภักดี และการประสาทพรให้เกิดความเป็นสิริมงคลร่มเย็นแก่ผู้เข้าร่วมพิธีเช่นเดิม

๓.๓ เครื่องร้อย

เครื่องร้อย คือ เครื่องประกอบพิธีกรรมที่จัดเตรียมขึ้นอย่างประณีตบรรจง โดยยึดหลักการจัดเตรียมสิ่งของมงคลแต่ละชนิดให้ครบอย่างละ ๑๐๐ คำ หรือ ๑๐๐ ชิ้น ตามความเชื่อและจารีตประเพณีดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยสิ่งมงคล ๑๑ อย่าง ดังนี้

เครื่องร้อย ประกอบด้วยสิ่งของมงคลแต่ละชนิดอย่างละ ๑๐๐ คำ
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๙)

๑. คำหมากพลู ทำจากหมากเขียว ปูนแดง หรือปูนขาว ห่อด้วยใบพลูอย่างประณีตเป็นคำ ๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องแสดงความเคารพสักการะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และดวงวิญญาณของบรรพบุรุษตามวิถีดั้งเดิม

๒. บุหรี่ มวนด้วยใบตองกล้วยน้ำว้าตามแบบแผนโบราณอย่างเคร่งครัด ถือเป็นเครื่องเซ่นไหว้สำคัญในพิธีกรรม

๓. คำเมียง (เมียงคำ) ประกอบด้วยตะไคร้หั่น ชিংหั่นเต๋า และพริกขี้หนูซอย ห่อด้วยใบมันเป็นคำ ๆ แล้วนำมาเสียบไม้ ไม้ละ ๑๐ คำ

๔. แกงส้ม แกงโบราณที่เน้นรสเปรี้ยวจากน้ำมะนาว หรืออาจใช้หน่อไม้ดอง มะละกอ และมะเขือส้มเป็นส่วนประกอบ โดยจะไม่ใส่เนื้อสัตว์ ต้มเคี่ยวจนเข้ากัน จากนั้นจึงนำมาบรรจุในกรวยที่พับจาก “ใบขนุน” ด้วยความเชื่อที่ว่า ใบขนุนเป็นสัญลักษณ์แห่งการเกื้อหนุน จุนเจือ ซึ่งจะส่งเสริมให้ผู้ร่วมพิธีมีผู้ค้าจุน มีบารมี ทรัพย์สินเงินทอง และมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

๕. แกงหวาน ทำจากการเคี่ยวน้ำตาลจนละลาย มีรสหวานละมุน แล้วใส่ลงในกรวยใบขนุนเช่นเดียวกับแกงส้ม

๖. ข้าวขาว ข้าวเหนียวสุกสีขาวบริสุทธิ์ตามธรรมชาติ ปั้นเป็นคำ ๆ

๗. ข้าวเหลือง ข้าวเหนียวสุกที่นำไปคลุกเคล้ากับขมิ้นจนมีสีเหลืองทอง สื่อความหมายถึงความเจริญรุ่งเรืองและความเป็นสิริมงคล

๘. ข้าวแดง ข้าวเหนียวสุกที่ผสมปูนเคี้ยวหมากจนเกิดเป็นสีแดงตามความเชื่อโบราณ

๙. ข้าวดำ ข้าวเหนียวสุกที่ผสมกับผงถ่านธรรมชาติจนมีสีดำสนิท

๑๐. อ้อย หั่นเป็นชิ้นสี่เหลี่ยมลูกเต๋า แล้วนำมาเสียบไม้ ไม้ละ ๑๐ ชิ้น สื่อถึงความหวานชื่น รื่นรมย์ และความอุดมสมบูรณ์ในชีวิต

๑๑. กล้วยน้ำว่า หั่นเป็นชิ้นสี่เหลี่ยมลูกเต๋า เสียบไม้ ไม้ละ ๑๐ ชิ้น เป็นสัญลักษณ์แห่งความงอกงาม ความอุดมสมบูรณ์ และความเจริญก้าวหน้าของชีวิต

เครื่องร้อย ทั้งหมดนี้ ไม่เพียงแต่เป็นสิ่งของในพิธีกรรมเท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา ความเชื่อ และคตินิยมอันลึกซึ้งของชุมชนที่สืบทอดกันมาอย่างช้านาน โดยทุกองค์ประกอบล้วนแฝงความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่มุ่งเน้นการประสาทรด้านความเป็นสิริมงคล ความอุดมสมบูรณ์ และการเกื้อหนุนคำจูน เพื่อดลบันดาลให้ผู้ประกอบพิธีและครอบครัวประสบแต่ความร่มเย็นเป็นสุขสืบไป

๓.๔ เครื่องสักการบูชา

เครื่องสักการบูชา ประกอบด้วยสิ่งมงคล ๙ อย่าง จัดวางรวมกันในกระทงใบตอง พร้อมปักเทียนบูชา จำนวน ๑ เล่ม ประกอบด้วย

๑. ข้าวเปลือก	๒. ข้าวตอกแตก	๓. คำหมาก
๔. บุหรี่	๕. ถั่วแดง	๖. อ้อย
๗. กล้วยน้ำว่า	๘. งาดำ	๙. ทราญจากลำห้วยขอนแก่น

เครื่องสักการบูชา ๙ อย่าง

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๙)

๓.๕ ฝ้ายตีนกา หรือประทีปตีนกา

ประทีปตีนกา เป็นเครื่องบูชาตามภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านนำเส้นฝ้ายมาปั่นเป็นเกลียว โดยปลายแยกออกเป็น ๓ แฉก คล้ายลักษณะอุ้งเท้าของนกกา จากนั้นนำไปวางในภาชนะ เช่น ถ้วยสังกะสี หรือถ้วยดินเผา ก่อนจะเติมน้ำมันเพื่อจุดไฟส่องสว่างบูชาในระหว่างประกอบพิธีกรรม คติความเชื่อนี้เป็นสายใยที่เชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับ “ตำนานแม่กาเผือก” ซึ่งเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาพื้นบ้านอันเก่าแก่

ฝ้ายตีนกา ในพิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๙)

ตามตำนานเล่าว่า ในอดีตชาติมีสตรีผู้ทรงศีลและบำเพ็ญคุณงามความดีอย่างแรงกล้า เมื่อละโลกนี้ไปแล้วได้ไปอุบัติเป็น “แม่กาเผือก” อาศัยอยู่บนต้นไม้ใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำ วันหนึ่งแม่กาเผือกได้ให้กำเนิดไข่ ๕ ฟอง ทว่าเกิดพายุใหญ่พัดกระหน่ำจนรังแตก ทำให้ไข่ทั้ง ๕ ฟองพลัดพรากลอยไปตามกระแสน้ำคนละทิศละทาง ต่อมาไข่เหล่านั้นได้รับการเลี้ยงดูจากสัตว์และมนุษย์ต่าง ๆ จนฟักออกมาเป็นกุมารทั้ง ๕ คน เมื่อเจริญวัย กุมารทั้งหมดต่างมีจิตเลื่อมใสในพระธรรมจึงได้ออกบวช บำเพ็ญบารมีจนสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในภavnนี้ (ภัทรกัป) ด้านแม่กาเผือกเมื่อตรอมใจตายด้วยความรักและคิดถึงลูก ก็ได้ไปเกิดเป็นท้าวหมวกามหาพรหมบนพรหมโลก เมื่อพระราชโอรสทั้ง ๕ ทรงระลึกถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ของมารดา จึงได้รังสรรค์ประทีปที่มีลักษณะคล้ายรอยเท้าของแม่กาเผือกขึ้นมาเพื่อจุดบูชาทดแทนพระคุณ

ประทีปตีนกา จึงไม่ได้เป็นเพียงแสงสว่างในพิธีกรรม แต่คือสัญลักษณ์แห่งความกตัญญูกตเวทีตาอันบริสุทธิ์ ตัวเชิงประทีปที่มีแขนงยื่นออกมาคล้ายกรงเล็บของแม่กาเผือกนั้น ในบางท้องถิ่นยังนิยมทำเป็น ๕ แฉก เพื่อสื่อถึงพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ ผู้ทรงเป็นแสงสว่างส่องทางให้แก่ทางโลกสืบไป

การจุดประทีปตีนกาในพิธีกรรม ไม่ใช่เพียงการให้แสงสว่างทางกายภาพ หากแต่แฝงไปด้วยความหมายอันลึกซึ้งและคติธรรม ๕ ประการ ดังนี้

๑. พุทธบูชาแด่พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ เพื่อน้อมรำลึกและบูชาพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ในภัทรกัปอันอุดมมงคล

๒. รำลึกพระคุณแม่กาเผือก เพื่อระลึกถึงพระคุณอันบริสุทธิ์และการเสียสละของแม่กาเผือกตามตำนานโบราณ

๓. ประกาศความกตัญญูกตเวทิตา เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูและตระหนักในพระคุณอันยิ่งใหญ่ของบิดามารดาผู้ให้กำเนิด

๔. บูชาพระรัตนตรัยด้วยแสงแห่งปัญญา เพื่อเป็นพุทธานุชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา โดยอุปมาแสงไฟจากประทีปเป็นดังแสงสว่างแห่งสติปัญญาที่นำทางชีวิต

๕. เสริมสิริมงคลและความเจริญรุ่งเรือง เพื่อเป็นสื่อในการตั้งจิตอธิษฐาน ขอความเจริญก้าวหน้าความร่มเย็นเป็นสุข และความเป็นสิริมงคลให้บังเกิดแก่ตนเองและครอบครัว

๓.๖ บั้งไฟ

ในอดีต งานบุญสงกรานต์พระถ้ำใหญ่น้ำหนาวของตำบลหลักด่านจะขับเคลื่อนด้วยแรงศรัทธาและความสามัคคี โดยชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันจัดทำบั้งไฟโบราณจากไม้ไผ่ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๑ - ๒ นิ้ว ความยาว ๔๐ - ๕๐ เซนติเมตร เพื่อนำมารวมกันในงานบุญประจำปี โดยชาวบ้านในตำบลหลักด่าน จะจัดเตรียมบั้งไฟรวม ๓ ลำ ประกอบด้วย บั้งไฟเสียงฟ้า เสียงฝน บั้งไฟถวายเจ้าพ่อถ้ำ และบั้งไฟฉลอง อย่างละ ๑ ลำ เพื่อนำมาแข่งขันและจุดบูชา

บั้งไฟที่นำมาเข้าร่วมในพิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๔)

ทว่าในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ รูปแบบวิถีชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไป การแข่งขันบั้งไฟถูกยกเลิก ชาวบ้านไม่สามารถรวมตัวกันทำบั้งไฟได้เช่นเดิม ประกอบกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ในปัจจุบันชุมชนจึงนิยมเปลี่ยนมาใช้ท่อพีวีซี (PVC) ขนาด ๑.๕ - ๒ นิ้ว ซึ่งมีความแข็งแรงทนทานและสะดวกต่อการใช้งานมากกว่าไม้ไผ่ รวมถึงมีการสั่งซื้อบั้งไฟสำเร็จรูปจากต่างพื้นที่มากขึ้น ด้วยเหตุนี้ ทางตำบลหลักด่านจึงได้มอบหมายให้ช่างผู้เชี่ยวชาญจากบ้านกกก้อ หมู่ที่ ๗ เป็น

ผู้รับผิดชอบจัดทำบั้งไฟในนามของตำบลหลักด่าน เพื่อนำไปจุดถวาย ณ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำคัญ ๓ แห่ง ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ จำนวน ๒ ลำ หน้าพระธาตุเก่า วัดคลองยุต จำนวน ๒ ลำ และถ้ำใหญ่ น้ำหนาว จำนวน ๔ ลำ

การทำบั้งไฟเป็นศาสตร์ที่ผสมผสานทั้งศิลปะทางโครงสร้างและหลักวิทยาศาสตร์ของเชื้อเพลิง โดยมีส่วนประกอบสำคัญดังนี้

ส่วนโครงสร้าง ลำบั้งหรือกระบอกบั้งไฟ ไม้หางบั้งไฟ (นิยมใช้ไม้ไผ่เลียง ความยาวประมาณ ๑.๕๐ - ๒.๐๐ เมตร เพื่อถ่วงดุลและควบคุมทิศทางตอนตก) วัสดุตกแต่งลวดลาย เช่น ผ้าแพรหรือกระดาษสี เชือก และอุปกรณ์ยึดประกอบ รวมถึงฐาน หรือค้ำสำหรับตั้งบั้งไฟ

ส่วนเชื้อเพลิง (ดินขี้ดิน) เป็นส่วนสำคัญที่สุดที่ต้องอาศัยผู้มีความรู้และประสบการณ์สูงในการบรรจุ เพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานความปลอดภัยและข้อกำหนดทางกฎหมาย ลดความเสี่ยงในการเกิดอันตราย

ขั้นตอนการทำ เริ่มจากการเตรียมลำบั้งให้ได้ขนาดและสัดส่วนที่เหมาะสม จากนั้นติดตั้งหางบั้งไฟเพื่อช่วยรักษาสมดุลขณะพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้า แล้วจึงตกแต่งภายนอกด้วยผ้าแพร กระดาษสี หรือสัญลักษณ์ประจำหมู่บ้านให้สวยงาม ก่อนจะทำการตรวจสอบความแข็งแรงของส่วนประกอบทั้งหมดอย่างละเอียดอีกครั้ง ซึ่งกระบวนการผลิตทั้งหมดจะใช้เวลาประมาณ ๒ - ๓ วัน

การประกอบบั้งไฟ

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๔)

นายธนกร ขวัญหอม ผู้สืบสานสายใยแห่งภูมิปัญญา หัวใจสำคัญของบั้งไฟตำบลหลักด่านในปัจจุบัน ผู้รับไม้ต่อในการสืบทอดภูมิปัญญานี้ นายธนกรเล่าว่า ตนเองมีความชื่นชอบเรื่องบั้งไฟมาตั้งแต่อายุ ๒๐ ปี จึงได้เดินทางไปศึกษาเรียนรู้จากงานบุญบั้งไฟในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จังหวัดหนองคาย อาศัยครูพักลักจำ สอบถามผู้มีประสบการณ์ และนำมา

ทดลองลองผิดลองถูกด้วยตนเอง เนื่องจากตำราโบราณมักเป็นความลับที่ผู้รู้ไม่เปิดเผยโดยง่าย ปัจจุบันนายธนกรประกอบอาชีพรับจ้างทำบั้งไฟเป็นงานอดิเรก โดยบั้งไฟที่ใช้ในงานบุญของตำบลจะมีน้ำหนักประมาณ ๒ - ๓ กิโลกรัม ความยาวลำบั้งประมาณ ๖๖ - ๖๘ เซนติเมตร มีต้นทุนการผลิตอยู่ที่ประมาณ ๗๐๐ - ๘๐๐ บาทต่อบั้ง (หากเป็นบั้งไฟขนาด ๒ นิ้ว จะมีมูลค่าประมาณ ๒,๐๐๐ บาท)

ก่อนจะเริ่มลงมือทำบั้งไฟในทุกครั้ง จะต้องมีการประกอบ “พิธียกครู” หรือ “ยกคาย” โดยการจัดขันธ ๕ หรือขันธ ๘ เพื่อบอกกล่าวและขอขมาครุอาจารย์ตามความเชื่อดั้งเดิมเพื่อความเป็นสิริมงคลและความปลอดภัย เมื่อตัวบั้งไฟเสร็จสมบูรณ์แล้ว ชาวบ้านจะนำเข้าพิธีสวดมนต์เย็นก่อนวันงานบุญสงกรานต์น้ำพระถ้าใหญ่ น้ำหนาว ๑ วัน จากนั้นจึงแห่บั้งไฟเป็นขบวนอย่างยิ่งใหญ่ไปยังวัดคลองยุต และถ้าใหญ่ น้ำหนาว เพื่อทำพิธีจุดถวาย แม้ในปัจจุบัน วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจะทำให้ชาวบ้านไม่ได้ลงมือจุดดินประสิวเหลาไม้ไผ่ด้วยตนเองเหมือนในอดีต แต่การมอบหมายให้ผู้เชี่ยวชาญเป็นตัวแทนในการจัดทำ ก็ทำให้เปลวไฟแห่งศรัทธายังคงพุ่งทะยานสู่สวรรค์อย่างไม่ดับสูญ ซึ่งนายธนกรยังคงตั้งใจถ่ายทอดองค์ความรู้นี้ให้แก่บุตรหลานและคนรุ่นใหม่ในชุมชน เพื่อให้ภูมิปัญญาและประเพณีอันทรงคุณค่านี้ดำรงอยู่คู่ตำบลหลักด่านตราบนานเท่านาน (ธนกร ขวัญหอม, ๒๓ เมษายน ๒๕๖๔)

๓.๗ ต้นปราสาทผึ้ง

การทำต้นปราสาทผึ้ง เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและถวายแด่เจ้าพ่อถ้าใหญ่ เป็นจารีตโบราณที่ชาวบ้านสืบทอดกันมาอย่างช้านาน สะท้อนถึงพลังศรัทธา โดยแบ่งบทบาทหน้าที่ตามวิถีชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะหลัก ๆ ดังนี้

หมู่ที่ ๔ บ้านโนนชาด ร่วมใจกันทำต้นปราสาทผึ้ง จำนวน ๒ ต้น ร่วมแห่ต้นปราสาทผึ้งไปพร้อมกับขบวนบั้งไฟและเครื่องถวายต่าง ๆ ไปยังถ้าใหญ่ น้ำหนาวในพิธีสงกรานต์น้ำพระถ้าใหญ่ น้ำหนาว โดยจะถวายต้นปราสาทผึ้ง ณ ถ้าใหญ่ จำนวน ๑ ต้น ส่วนอีก ๑ ต้น จะนำกลับมาถวายในช่วงพิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น

ต้นปราสาทผึ้งที่ชาวบ้านนำไปถวายเจ้าพ่อถ้าใหญ่ น้ำหนาว

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๔)

ชาวบ้านหมู่ที่ ๑ - หมู่ที่ ๒ บ้านหลักด่าน และหมู่อื่น ๆ หลังจากเสร็จสิ้นพิธีสงฆ์น้ำพระถ้ำใหญ่ในช่วงเช้าแล้ว ในช่วงบ่ายชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่จุดศูนย์กลาง ณ บ้านพ่อสมุน เพื่อช่วยกันทำโครงต้นปราสาทผึ้งและจำลองผึ้งเพื่อสร้าง “ต้นผึ้งหลัก” รวมถึงต้นผ้าป่า โดยใช้ผึ้งแท่งทั้งหมดก่อนจะจัดขบวนแห่จากบ้านพ่อสมุนเคลื่อนไปยังศาลาวัดเก่า (วัดจันทร์งษ์) เพื่อถวายแด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่ในช่วงพิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็นเช่นเดียวกัน

ชาวบ้านช่วยกันจำลองผึ้งเพื่อสร้างต้นผึ้งหลักของชาวบ้านบ้านหลักด่าน

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

การทำต้นปราสาทผึ้งของหมู่ที่ ๔ บ้านโนนชาด

ในปี พ.ศ. ๒๕๖๙ บ้านโนนชาดได้กำหนดระยะเวลาในการจัดทำต้นปราสาทผึ้งออกเป็น ๒ วัน คือ วันแรก (๒๓ เมษายน ๒๕๖๙) กลุ่มผู้ชายในหมู่บ้านจะมารวมตัวกันจัดเตรียมวัสดุและขึ้นโครงสร้างหลักของต้นปราสาทผึ้ง และวันที่สอง (๒๔ เมษายน ๒๕๖๙) จะเป็นวันทำดอกผึ้ง หรือที่เรียกว่า “การจำลองผึ้ง” ซึ่งชาวบ้านจะมารวมตัวกันหล่อดอกผึ้ง เพื่อนำมาประดับตกแต่งซ้อนเรียงเป็นชั้น ๆ บนโครงปราสาทให้งดงามวิจิตร โดยแม่พิมพ์ธรรมชาติจากป่าเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านอันโดดเด่น คือ “แม่พิมพ์” ที่นำมาใช้หล่อดอกผึ้ง ซึ่งทำมาจากผลของไม้เถาเลื้อยในป่า (ลักษณะคล้ายหัวกลอย) มีเนื้อแข็งและผิวภายนอกขรุขระไม่เรียบ ชาวบ้านเรียกผลไม้ป่านี้นว่า “อีลุบเป้า” โดยจะนำมาแกะสลักกลดลายตามต้องการ และกรรมวิธีการทำดอกผึ้ง ชาวบ้านจะนำแม่พิมพ์อีลุบเป้าไปจุ่มลงในน้ำขี้ผึ้ง (ที่ได้จากกรังผึ้งป่าธรรมชาติผสมกับเทียนไข) ที่หลอมจนเหลว ยกขึ้นลง

ประมาณ ๒ - ๓ ครั้ง เพื่อให้เนื้อซี่ผึ้งเกาะตัวหนากำลึงดี จากนั้นจึงนำไปแช่ในน้ำเย็นทันที เพื่อให้ซี่ผึ้งเซ็งตัวและหลุดร่อนออกจากพิมพ์ กลายเป็นดอกผึ้งรูปทรงสวยงาม

การแกะสลักแม่พิมพ์จากลูก “อีลุ๊ปเป้า”

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๙)

ชุมชนมีความเชื่อร่วมกันอย่างแรงกล้าว่า การทำดอกผึ้งและการจ้ำดอกผึ้งถือเป็นการสร้างบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ให้แก่ตนเอง ในระหว่างกระบวนการทำ ชาวบ้านจะตั้งจิตอธิษฐานขอพรไปพร้อม ๆ กัน โดยเชื่อกันว่าหากผู้ทำเป็นผู้มีบุญกุศล มีจิตใจดี และบริสุทธิ์ผุดผ่อง ดอกผึ้งที่หล่อออกมาจะมีความสวยงาม สมบูรณ์ ไร้รอยตำหนิ แต่หากผู้ทำมีจิตใจไม่ผ่องใส ดอกผึ้งที่ได้ก็อาจจะแตกหัก เกิดรอยแหว่ง หรือมีรูปทรงที่บิดเบี้ยวไม่สมบูรณ์

“ดอกผึ้งทำมาจากน้ำผึ้งแท้จากตึ้งจากป่าผสมเทียนไข มีความเชื่อว่าใครที่สามารถมาทำดอกผึ้ง มาจ้ำเป็นอันิสต์แก่ตัวเอง ให้มาจ้ำ ขอพร อธิษฐานและจ้ำลงไป ถ้าดีก็จะได้ดอกสวย ถ้าไม่ดีก็จะมีแหว่ง มีเวอ... การจ้ำให้อธิษฐานแล้วจ้ำ” (เพ็ญ ทองรัตน์, สัมภาษณ์ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๙)

ชาวบ้านช่วยกันจ้ำดอกผึ้งของชาวบ้านหมู่ที่ ๔ บ้านโนนชาด

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๙)

ประเพณีการทำดอกผึ้งนี้สืบทอดมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ตายาย ในอดีตจะทำเพียง ๑ ต้นใหญ่เท่านั้น และต้องใช้แรงงานผู้ชายที่มีร่างกายกำยำแข็งแรงช่วยกันหามแห่ เนื่องจากโครงสร้างมีขนาดใหญ่และน้ำหนักมาก ในปัจจุบัน ปี พ.ศ. ๒๕๖๙ สถานที่จัดพิธีกรรมมีพื้นที่จำกัด จึงได้ปรับประยุกต์ลดขนาดของต้นปราสาทผึ้งให้เล็กลง กะทัดรัดขึ้น จำนวน ๒ ต้น เพื่อความสะดวก และคล่องตัวในการประกอบพิธี และยังคงรักษารากเหง้าแห่งศรัทธาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน

ชาวบ้านช่วยกันประกอบดอกผึ้งเป็นชั้น ๆ เพื่อนำมาติดกับโครงให้ได้เป็นต้นปราสาทผึ้ง

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๙)

๓.๘. ชั้น ๘

ชั้น ๘ หรือที่ภาษาถิ่นเรียกว่า “ชั้นสองแปด” คือ เครื่องสักการะสำคัญที่ชาวบ้านในแต่ละครอบครัวจะจัดเตรียมมาร่วมพิธีครอบครัวละ ๑ ชุด เพื่อนำมาวางรวมกันบริเวณหน้าศาลเจ้าพ่อถ้าใหญ่ ณ วัดเก่า (วัดจันทรงษ์) โดยใน ๑ ชุด ประกอบด้วยสิ่งมงคลดังนี้

๑. ข้าวต้มมัด ๑ คู่ (๒ มัด) สูตรโบราณดั้งเดิมที่ทำจากข้าวเหนียวขาวและกล้วยสุกเท่านั้น โดยมีข้อห้ามสำคัญคือ ไม่ใส่ถั่วและไม่ใส่กะทิ จากนั้นมัดด้วยไม้ตอกให้แน่นหนาแล้วนำไปต้มจนสุก

๒. กรวยดอกไม้ ๘ คู่ (รวม ๑๖ กรวย) ในแต่ละกรวยจะบรรจุดอกไม้สีขาว หรือดอกป๊ากไก่อดำ เรียงเป็นคู่เพื่อความเป็นสิริมงคล

๓. ผลไม้และขนมหวาน

ข้าวต้มมัดและกรวยดอกไม้สำหรับถวายเจ้าพ่อถ้ำใหญ่
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๙)

๓.๙ ขันหมากเบ็ง

ขันหมากเบ็ง คือ เครื่องสักการบูชาชั้นสูงที่มีความสำคัญในพุทธศาสนาพื้นบ้านและประเพณีของชุมชน เป็นงานใบทองที่สะท้อนถึงความประณีตและการหลอมรวมศรัทธา โดยในวันสงกรานต์พระถ้ำใหญ่น้ำหนาว กลุ่ม “แม่นางแต่ง” จะร่วมแรงร่วมใจกันจัดเตรียมขันหมากเบ็ง จำนวน ๓ พาน พร้อมด้วยคำหมากและคำพลุ เพื่อใช้ประกอบพิธีไหว้เจ้าพ่อถ้ำใหญ่

ขั้นตอนแรกเริ่มจากการคัดเลือกใบทองที่มีสีเขียวสด ไม่แก่ หรืออ่อนจนเกินไป เนื่องจากใบทองที่มีคุณภาพดีจะมีความยืดหยุ่น พับง่าย และคงรูปได้งดงาม จากนั้นนำมาทำความสะอาด เช็ดให้แห้ง และตัดเป็นชิ้นตามขนาดที่กำหนด พร้อมทั้งจัดเตรียมดอกไม้สด ฐูปเทียน พานรอง เชื้อหมุด และไม้กลัด การจัดเตรียมอย่างรอบคอบนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยให้การประดิษฐ์ลุล่วงไปด้วยดี

การพับกลีบและการประกอบโครงสร้าง แม่นางแต่งจะนำใบทองมาพับเป็นรูปทรงต่าง ๆ ตามแบบแผนดั้งเดิม เช่น กลีบดอก กลีบซ้อน กลีบแหลม หรือกลีบพุ่ม การพับในแต่ละกลีบต้องอาศัยความละเอียดและสมาธิสูง เพื่อให้ได้รูปทรงที่สมดุลและมีขนาดเท่ากันมากที่สุด จากนั้นจึงตรึงยึดไว้ด้วยไม้กลัดหรือเชื้อหมุด เมื่อได้กลีบตามจำนวนที่ต้องการ จึงเข้าสู่ขั้นตอนการประกอบโครงสร้าง โดยจะจัดวางกลีบใบทองรอบฐานพานทีละชั้น เรียงร้อยจากล่างขึ้นบนอย่างเป็นระเบียบและเชื่อมต่อกันอย่างกลมกลืน จนเกิดเป็นรูปทรงพุ่มคล้ายยอดปราสาทตามลักษณะขันหมากเบ็งโบราณ (ซึ่งในบางพื้นที่อาจทำเป็น ๕ ชั้น หรือ ๘ ชั้น เพื่อเป็นสื่อแทนความหมายเชิงสัญลักษณ์ของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา)

ขั้นตอนสุดท้ายคือการประดับตกแต่งด้วยดอกไม้สดที่มีสีสันงดงามและแฝงความหมายเป็นสิริมงคล เช่น ดอกดาวเรือง ดอกมะลิ ดอกบานไม่รู้โรย หรือดอกพุท โดยจะนำมาปักแซมตามจุดต่าง ๆ ของขันหมากเบ็งอย่างได้สัดส่วน การจัดวางต้องคำนึงถึงความสมดุลของสีสัน รูปทรง และตำแหน่ง

เพื่อให้ชั้นหมากเบ็งมีความอ่อนช้อย วิจิตรบรรจง และสมบูรณ์แบบที่สุด สมกับเป็นเครื่องบูชาที่ทำด้วยความเคารพศรัทธาอย่างสูงสุด

แม่นางแต่งช่วยกันจัดเตรียมชั้นหมากเบ็ง
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๙)

๓.๑๐ พาคาว พาหวาน

พาคาว พาหวาน นำไปถวายแด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่ฯ ณ บริเวณโถงด้านหลังองค์พระพุทธรูปหน้าถ้ำใหญ่น้ำหนาว โดยชาวบ้านในชุมชนจะร่วมแรงร่วมใจกันแบ่งหน้าที่ในการจัดเตรียมเครื่องถวายสักการะ ซึ่งชาวบ้านบ้านห้วยลาด หมู่ที่ ๕ รับหน้าที่จัดเตรียมกรวยดอกไม้จำนวน ๑๐๐ กรวย ชาวบ้านหมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๒ หลักด่าน และหมู่ที่ ๓ บ้านห้วยน้ำหนาว ร่วมกันจัดเตรียมคำหมากพลู บุหรี่ ฯลฯ เครื่องสักการะและอาหารทั้งหมดจะถูกนำมาจัดแบ่งและตกแต่งรวมเป็น ชุดอาหารพาคาวและพาหวาน รวมจำนวนอย่างละ ๑๐๐ จาน ประกอบด้วย ข้าวต้มมัดที่ จัดวางเรียงลงในจาน จานละ ๙ กลีบ พร้อมด้วยขนม ๑ คู่ จานผลไม้หลากหลายชนิด กระทงคำหมากพลู บุหรี่ กรวยดอกไม้ และน้ำเปล่า ชุดละ ๑ แก้ว ชันซ์ ๘ และ เทียนไข ๑๐๐ เล่ม ใช้ได้ทั้งเทียนขาวและเทียนเหลือง เพื่อใช้ในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์นี้ให้ครบถ้วนตามแนวทางที่สืบทอดกันมา โดยมีความเชื่อว่าการนำเทียนขาว-เทียนเหลือง มาร่วมในพิธีกรรม คือ เทียนขาว (เทียนเงิน) เป็นตัวแทนของ แร่เงิน ความบริสุทธิ์ และศิริมงคลอันร่มเย็น และเทียนเหลือง (เทียนคำ) เป็นตัวแทนของ ทองคำ ความเจริญรุ่งเรือง ความมั่งคั่ง และแสงสว่างอันสูงส่ง ถือเป็นการถวายสิ่งของที่มีค่าสูงสุด (เงินและทอง) เพื่อเป็นพุทธบูชาและเทวบูชา เพื่ออวยชัยให้ชุมชนมีแต่ความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์

พาคาว พากวาน อย่างละ ๑๐๐ จาน
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

เครื่องสักการะและพาคาว พากวาน วางกระจายบริเวณภายในโรงประกอบพิธีฯ
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

๓.๑๑ กระทงหน้าว้าว

กระทงหน้าว้าว หรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า “กระทง ๙ ห้อง” คือภาชนะศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นจากกาบกล้วยสด เพื่อใช้บรรจุเครื่องสักการบูชาและสิ่งของมงคลในพิธีกรรม เอกลักษณะอันโดดเด่นของกระทงชนิดนี้คือ การแบ่งพื้นที่ภายในออกเป็น ๙ ช่องอย่างเป็นระเบียบ ซึ่งแฝงความหมายเชิงสัญลักษณ์ถึงความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญรุ่งเรือง ความเป็นสิริมงคล และความก้าวหน้า

การทำกระทงหน้าว้าวสะท้อนถึงการหยิบจับวัชดุธรรมชาตินิท่องเที่ยวมาสร้างสรรค์งานศิลป์อย่างประณีต คัดเลือกกาบกล้วยสดที่มีความหนาและขนาดพอเหมาะ โดยเลือกจากต้นกล้วยที่ไม่อ่อนหรือแก่จนเกินไป เพื่อให้เนื้อกาบกล้วยมีความเหนียว ยืดหยุ่น และขึ้นรูปได้ง่าย ไม่แตกหัก ตัดกาบกล้วยเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมผืนผ้าเพื่อใช้เป็นฐาน จากนั้นตัดกาบกล้วยเป็นแถบยาวนำมาตัดพับเป็นขอบกระทงรูปสี่เหลี่ยม แล้วใช้ไม้กลัดยึดมุมทั้งสี่ด้านให้แน่นหนา ตัดกาบกล้วยเป็นแผ่นยาวจำนวน ๔ ชิ้นนำมาวางขัดสลับกันในแนวตั้งและแนวนอนคล้ายตารางขนาด ๓ x ๓ นิ้ว เพื่อแบ่งพื้นที่ภายในกระทง

ออกเป็น ๙ ช่องเท่า ๆ กัน จากนั้นใช้ไม้กลัดยึดผนังกันเข้ากับฐานและขอบกระทงให้มั่นคง และตกแต่ง กล้วย เพิ่มความวิจิตรบรรจงด้วยการจักสลักขอบกระทงเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายพันปลา ลายหยัก หรือลายกลีบดอกไม้ พร้อมทั้งประดับประดาด้วยใบไม้และดอกไม้มงคลสด เช่น ดอกดาวเรือง ดอก บานไม่รู้โรย หรือดอกพุท เพื่อให้กระทงมีความงดงามสมกับเป็นเครื่องบูชาในพิธีกรรม

เมื่อกระทงเสร็จสมบูรณ์แล้ว ชาวบ้านจะนำสิ่งของมงคลและเครื่องสักการบูชาวางในแต่ละห้อง อย่างครบถ้วน ประกอบด้วย ดอกไม้ ธูป และเทียน ข้าวขาว (ข้าวเหนียวหนึ่งสูกปั้นเป็นคำ) ข้าวดำ(ข้าว เหนียวสุกผสมผงถ่านธรรมชาติ หรือข้าวกันหม้อ) ข้าวแดง (ข้าวเหนียวสุกผสมปูนแดงเคี้ยวหมาก) ข้าวเหลือง (ข้าวเหนียวสุกผสมขมิ้น) ปลาย่าง ปลาแห้ง เนื้อย่าง ตามคติความเชื่อของท้องถิ่น

กระทงหน้าวัว หรือกระทง ๙ ห้อง

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๒๖ เมษายน ๒๕๖๙)

ในวันประกอบพิธี ชาวบ้านในแต่ละครอบครัวจะนำสิ่งของมงคลต่าง ๆ มารวบรวมและจัดใส่ กระทงร่วมกัน ณ บริเวณด้านหน้าศาลาวัดเก่า (วัดจันทรงษ์) หลังจากเสร็จสิ้นพิธีทำบุญตักบาตรเช้า แล้ว พระภิกษุสงฆ์จะประกอบพิธี “สวดสู่ส่งกระทง” ในระหว่างการส่งกระทงจะมีการจุดเทียน ๔ เล่ม และจุดธูป ๔ ดอก ปักไว้บริเวณมุมทั้งสี่ของกระทง เพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาเทพยดาผู้ปกปักรักษาทั้ง ๔ ทิศของหมู่บ้าน เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมทางสงฆ์แล้ว ชาวบ้านจะร่วมกันนำกระทงหน้าวัวนี้ ไปวางไว้ตามเส้นทางต่าง ๆ ของหมู่บ้าน โดยนิยมวางไว้บริเวณปากทางเข้าออกหมู่บ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคลและปกป้องคุ้มครองให้ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข

๔. พิธีกรรมในงานประเพณีบุญสงฆ์น้ำพระถ้าใหญ่ น้ำหนาว

ลำดับการประกอบพิธีกรรม พิธีการในงานบุญสงฆ์น้ำพระถ้าใหญ่ น้ำหนาวประกอบด้วย

๔.๑ พิธีบายศรีสู่ขวัญและการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์

พิธีบายศรีสู่ขวัญและการอัญเชิญเจ้าพ่อถ้าใหญ่และเจ้าพ่อเสือแดง ไปประทับ ณ ศาลสำรอง พิธีกรรม ณ วัดเก่า (วัดจันทรงษ์) จะจัดขึ้นในช่วงเช้าของวันแรก ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่ง

ในปี พ.ศ. ๒๕๖๙ ตรงกับ วันพฤหัสบดี ที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๙ พิธีกรรมนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อ บอกกล่าว ขอขมา ขออนุญาต และขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้คุ้มครองพื้นที่ เพื่อให้การจัดงานบุญสงฆ์น้ำ พระถ้าใหญ่ น้ำหนาวสำเร็จลุล่วงและเป็นไปด้วยความราบรื่นในอดีต พ่อสมุนมักจะประกอบพิธีบอก กล่าวและถวายเครื่องบายศรีล่วงหน้าก่อนวันงานจริงประมาณหนึ่งสัปดาห์ แต่ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยน มาประกอบพิธีในช่วงเช้าก่อนเริ่มงานบุญเพื่อความพร้อมเพรียงของชุมชน

เครื่องประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ ในการประกอบพิธีกรรม พ่อสมุนจะเป็นผู้ดำเนินพิธีและ กล่าวคำบอกกล่าวต่อเจ้าพ่อถ้าใหญ่ โดยแจกแจงถึงวัตถุประสงค์ของการจัดงาน สถานที่ และกิจกรรม ต่าง ๆ ซึ่งเครื่องสักการบูชา หรือเครื่องบายศรีสู่ขวัญ จัดตามแบบแผนความเชื่อของชุมชน และ ตาม ประเพณีท้องถิ่น

ศาลเจ้าพ่อถ้าใหญ่ ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจที่ชาวบ้านในตำบลหลักด่านให้ความเคารพนับถือ เป็นอย่างยิ่ง ใช้เป็นสถานที่กราบไหว้ บนบานศาลกล่าว และถวายเครื่องสักการะมาอย่างยาวนาน โดยในบริเวณพื้นที่เดียวกันยังแฝงไปด้วยความผูกพันของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมหมู่บ้าน ตามความเชื่อของ ชุมชน เจ้าพ่อถ้าใหญ่ทรงเป็นสหายนิตกับเจ้าพ่อเสือแดง เดิมทีศาลของเจ้าพ่อเสือแดงตั้งอยู่ที่บ้าน เลย์วังไสย ซึ่งในอดีตก่อนถึงช่วงงานบุญ ชาวบ้าน แม่นางแต่ง และพ่อสมุนจะต้องเดินทางไปประกอบ พิธีบอกกล่าว ณ พื้นที่เดิมทุกครั้ง ต่อมาเพื่อความสะดวกและเหมาะสมในพิธีกรรม ชุมชนจึงได้ร่วมมือ ร่วมใจ กันสร้างศาลสำรองของเจ้าพ่อเสือแดงไว้เคียงคู่ใกล้กับศาลเจ้าพ่อถ้าใหญ่ในปัจจุบัน และนอกจากนั้น ยังเป็นที่ตั้งของศาลสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ที่ชาวบ้านให้ความเคารพกราบไหว้เพื่อความเป็นสิริมงคล

๔.๒ พิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น

การสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็นในช่วงค่ำของวันเดียวกัน เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านได้เสร็จสิ้น จากการประกอบภารกิจประจำวันและสามารถเข้าร่วมพิธีได้โดยพร้อมเพรียงกันจะมีการประกอบพิธี สวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น ณ วัดเก่า หรือวัดจันทรงษ์ โดยเป็นการสวดต่อเนื่องเป็นระยะเวลา ๓ วัน ตรงกับวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๖ ถึงวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งในปี พ.ศ.๒๕๖๙ ตรงกับระหว่างวันพฤหัสบดีที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๙ – วันเสาร์ที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙ พิธีดังกล่าวนิมนต์พระภิกษุสงฆ์และสามเณร จากวัดโนนสว่างสามัคคี วัดใหม่เจริญธรรม และวัดหลักด่านใต้ รวมจำนวน ๙ รูป มาประกอบพิธีเจริญ พระพุทธมนต์ เพื่อความเป็นสิริมงคล และสร้างความร่มเย็นเป็นสุขให้แก่คนในชุมชน

เมื่อถึงเวลานัดหมายสำหรับการประกอบพิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น ชาวบ้านจึงทยอย เดินทางมารวมตัวกัน ณ ศาลาประกอบพิธี เมื่อพระภิกษุสงฆ์ที่ได้รับกนิมนต์เดินทางมาถึง พ่อสมุนซึ่งทำ หน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชน จะเดินไปจุดเทียนบูชาที่ศาลสำรองเจ้าพ่อถ้าใหญ่และศาล เจ้าเสือแดง เพื่อบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้รับทราบถึงการเริ่มต้นประกอบพิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์ เย็น ภายหลังจากการจุดเทียนบูชาที่ศาลเจ้าพ่อฯ เสร็จสิ้นแล้ว พ่อสมุนจะขึ้นไปยังศาลาประกอบพิธี และเชิญประธานในพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ณ โต๊ะหมู่บูชา จากนั้นพ่อสมุนจะจุดเทียนที่

เครื่องสักการบูชา (เครื่องร้อย) และจุดประทีปดินกา เมื่อการจุดธูปเทียนและเครื่องสักการะบูชาต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว พระภิกษุสงฆ์จึงเริ่มเจริญพระพุทธมนต์จนเสร็จสิ้นพิธี ถือเป็นอันเสร็จสิ้นกิจกรรมของวันแรก

ช่วงค่ำชาวบ้านร่วมพิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๙)

อัตลักษณ์ที่น่าสนใจในพิธีกรรมนี้คือ ชาวบ้านจะเดินทางไปเก็บหิน กรวด ทราย จากริมลำห้วยขอนแก่น หรือลำคลองที่มีต้นน้ำไหลมาจากถ้ำใหญ่น้ำหนาว แล้วนำไปใส่ภาชนะ หรือถัง พันผ้าผูกแขน พร้อมจัดวางกรวยดอกไม้ธูปเทียน มาวางรวบรวมกันไว้บริเวณด้านหน้าศาลาวัดเก่า เพื่อให้พระสงฆ์สวดเจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลตลอดทั้ง ๓ คืน โดยชาวบ้านเชื่อว่าหินกรวดที่ผ่านพิธีสวดพระพุทธมนต์ข้ามคืนครบ ๓ คืน จะกลายเป็นของมงคลศักดิ์สิทธิ์ เมื่อเสร็จพิธีจะนำไปหว่าน หรือโปรยรอบบริเวณบ้านเรือนตามทิศต่าง ๆ ควบคู่กับการประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เพื่อทำหน้าที่เป็นแนวเขตรั้วป้องกันปัดเป่าสิ่งอัปมงคล เสนียดจัญไร โรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนปกป้องคุ้มครองบ้านเรือนจากภูตผีและภัยอันตรายทั้งปวง

ในการประกอบพิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น มีการจัดเตรียมเครื่องสักการบูชาและเครื่องประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่า “เครื่องร้อย” (การจัดเตรียมสิ่งของมงคลเป็นจำนวนอย่างละ ๑๐๐ ชิ้น) ซึ่งถือเป็นเครื่องบูชาสำหรับงานบุญใหญ่ โดยมีกลุ่ม “แม่นางแต่ง” หรือแม่แต่ง เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการจัดเตรียมและดูแลรักษาเครื่องสักการะเหล่านี้อย่างประณีตตลอดช่วงเวลาพิธีกรรม

หิน กรวด ทราย ที่ชาวบ้านนำมาประกอบพิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๙)

นอกจากนี้ จะมีการทำน้ำพระพุทธมนต์ควบคู่ไปกับการสวดมนต์เย็นในแต่ละคืน โดยการจัดวางภาชนะบรรจุน้ำสะอาดไว้เบื้องหน้าพระสงฆ์ พร้อมทั้งเตรียมภาชนะขนาดใหญ่สำหรับรองรับและกักเก็บน้ำพระพุทธมนต์ตลอดระยะเวลา ๓ วัน เพื่อนำไปแจกจ่ายให้แก่ชาวบ้านนำไปประพรมที่บ้าน เพื่อเสริมความเป็นสิริมงคล ความร่มเย็นเป็นสุข และสร้างความมั่นใจทางจิตใจในการดำเนินชีวิต

การทำน้ำพระพุทธมนต์ควบคู่ไปกับการสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๙)

๔.๓ พิธีทำบุญตักบาตรเช้า

พิธีทำบุญตักบาตรเช้า จัดขึ้นต่อเนื่องเป็นระยะเวลา ๓ วัน ตั้งแต่วันขึ้น ๘ ค่ำ - ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๖๙ ตรงกับวันศุกร์ที่ ๒๔ เมษายน ถึงวันอาทิตย์ที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๙ โดยนิมนต์พระภิกษุสงฆ์และสามเณรจากวัดโนนสว่างสามัคคี วัดใหม่เจริญธรรม และวัดหลักด่านใต้รวมจำนวน ๙ รูป เข้าร่วมประกอบพิธี ชาวบ้านจะจัดเตรียมข้าวเหนียว ดอกไม้สด ปัจจัยทาน และน้ำดื่มสำหรับนำมาใส่บาตร และในช่วงเช้ามีด กลุ่มแม่บ้าน ผู้นำชุมชน และสมาชิก อบต. จะมารวมตัวกันโรง

ครัวภายในวัดเก่า เพื่อประกอบอาหารถวายทานสำหรับถวายภัตตาหารเช้าแด่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งได้รับสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลหลักด่าน ชาวบ้าน และผู้มีจิตศรัทธาต่อเจ้าพ่อถ้ำใหญ่

ชาวบ้านช่วยกันเตรียมอาหารถวายภัตตาหารเช้าแด่พระภิกษุสงฆ์
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๙)

การใส่บาตรและถวายภัตตาหารเช้าแด่พระภิกษุสงฆ์
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๙)

ลำดับขั้นตอนพิธีกรรมการตักบาตรเช้า ก่อนเริ่มพิธีตักบาตรในทุกเช้า พ่อสมุนจะไปประกอบพิธีบอกกล่าวเจ้าพ่อถ้ำใหญ่และเจ้าพ่อเสือแดง ณ ศาลสำรองที่ตั้งอยู่บริเวณด้านข้างศาลาวัดเก่า ในการตักบาตรนั้น ชาวบ้านจะถวายดอกไม้ คำข้าวเหนียว ขนมนมเนย และปัจจัยทาน โดยเรียงลำดับตามความสำคัญและอาวุโสในพิธีกรรม เริ่มจากพ่อสมุนเป็นผู้ใส่บาตรคนแรก ตามด้วยคณะแม่ นางแต่ง ผู้นำชุมชน และชาวบ้านตามลำดับ หลังจากเสร็จสิ้นการตักบาตรเช้า จะมีการถวาย “พาข้าวน้อย” แด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่และเจ้าพ่อเสือแดง ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาประมาณ ๑๐ ปี

(นับตั้งแต่พ่อสมุนเข้ารับหน้าที่ในปี พ.ศ. ๒๕๕๙) การถวายพาข้าวน้อยนี้จะจัดขึ้นเฉพาะวันแรกและวันสุดท้าย ของงานเท่านั้น เนื่องจากวันที่ ๒ ของงานมีขั้นตอนพิธีกรรมค่อนข้างมากและมีข้อจำกัดด้านเวลา ซึ่งพ่อสมุนได้ประกอบพิธีบอกกล่าวขออนุญาตต่อเจ้าพ่อถ้าใหญ่ถึงแนวปฏิบัตินี้แล้ว การจัดเตรียมเครื่องสักการบูชาและเครื่องประกอบพิธีในแต่ละวัน ดำเนินการโดยคณะพ่อสมุนทั้ง ๓ ท่าน ได้แก่ นายจรัส ขวัญพรม (หมู่ที่ ๑), นายอวน ขวัญเสา (หมู่ที่ ๓), นายสำนอง ขวัญเสา (หมู่ที่ ๒) พร้อมด้วยคณะแม่นางแต่ง

ในวันที่ ๒ ของพิธีตักบาตรเช้า ซึ่งตรงกับวันสงฆ์น้ำพระถ้าใหญ่ น้ำหนาว (วันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ตรงกับวันเสาร์ที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙) ชาวบ้านจะจัดเตรียมเครื่องสักการะเป็นพิเศษเพิ่มเติมจากวันอื่น ๆ คือ “ขันสองแปด” หรือขัน ๘ ที่ประกอบด้วยข้าวต้มมัดสูตรโบราณ ๑ คู่ และกรวยดอกไม้ ๘ คู่ (แต่ละกรวยบรรจุดอกป๊ากไก่อดำ ๑ คู่) เมื่อชาวบ้านเดินทางมาถึงที่วัดเก่า ก่อนที่จะขึ้นศาลาไปประกอบพิธีตักบาตรเช้านั้น ชาวบ้านจะนำขัน ๘ มาถวาย ณ ศาลาอารักษ์เจ้าพ่อถ้าใหญ่ โดยชาวบ้านจะเข้าแถวส่งต่อขัน ๘ ให้กับแม่นางแต่ง ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนรับขันสักการะจากมือชาวบ้าน พร้อมกล่าวถ้อยคำอันเป็นสิริมงคล อัญเชิญให้เจ้าพ่อถ้าใหญ่ปกปักรักษา คุ้มครองลูกหลานให้ประสบความสุข ความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และแคล้วคลาดจากความยากจนและภัยอันตรายทั้งปวง

พ่อสมุนนำพาข้าวน้อยถวายเจ้าพ่อถ้าใหญ่และเจ้าพ่อเสื่อแดง

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๙)

ชาวบ้านจะนำขัน ๘ มาถวาย ณ ศาลาอารักษ์เจ้าพ่อถ้าใหญ่

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

๔.๔ พิธีบอกกล่าวเจ้าพ่อถ้ำใหญ่

พิธีบอกกล่าวเจ้าพ่อถ้ำใหญ่และเจ้าพ่อเสือแดง จะจัดขึ้นในเช้าวันสงกรานต์น้ำพระถ้ำใหญ่ ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ (ในปี พ.ศ. ๒๕๖๙ ตรงกับวันเสาร์ที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙) โดยคณะพ่อสมุน แม่นางแดง และชาวบ้านมาพร้อมเพรียงกันที่ศาลเจ้าพ่อถ้ำใหญ่-เจ้าพ่อเสือแดง เพื่อประกอบพิธีบอกกล่าวและจัดขันธ ๘ ถวายแด่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมนี้ถือเป็นด่านแรกอันสำคัญยิ่งก่อนที่จะเริ่มดำเนินการจุดบั้งไฟถวายตามจุดต่าง ๆ

ในการนี้ พ่อสมุนจะเป็นผู้แทนของชุมชนในการกล่าวคำบอกกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการทำงาน รายละเอียดของสถานที่ ขบวนแห่พร้อมรถแห่ รายชื่อหมู่บ้านที่นำบั้งไฟมาถวาย ตลอดจนจำนวนบั้งไฟที่จะจุดในแต่ละพื้นที่ พร้อมทั้งอัญเชิญเครื่องสักการะถวายแด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่ และตั้งจิตอธิษฐานขอพรให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ผืนแผ่นดินอุดมสมบูรณ์ ปราศจากความแห้งแล้ง และขจัดภัยพิบัติให้หมดสิ้นไป

พ่อสมุนบอกกล่าวเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ ถวายเครื่องสักการะ เพื่อทำพิธีจุดบั้งไฟ

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

นอกจากนี้เป็นประจำทุกปี ชาวบ้านจากตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสักจะเดินทางมาร่วมสืบสานศรัทธา โดยการนำบั้งไฟมาถวายร่วมด้วยจำนวน ๒ ลำ พร้อมจัดขันธ ๘ และน้ำดื่มมาน้อมถวายแด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่และเจ้าพ่อเสือแดง

การจุดบั้งไฟในวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ แบ่งออกเป็น ๓ จุด ตามลำดับพิธีกรรม ดังนี้

จุดที่ ๑ บริเวณศาลเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ - เจ้าพ่อเสือแดง (จำนวน ๒ ลำ) ภายหลังเสร็จสิ้นการกล่าวคำบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พ่อสมุนจะประกอบพิธีทำน้มนัดศักดิ์สิทธิ์ประพรมบั้งไฟเพื่อเบิกชัย

และประพรมให้แก่ชาวบ้านผู้มาร่วมงานเพื่อความเป็นสิริมงคล ก่อนจะเริ่มจุดบั้งไฟเบิกฤกษ์เป็นจุดแรก จำนวน ๒ ลำ

จุดบั้งไฟ จุดที่ ๑ บริเวณศาลเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ – เจ้าพ่อเสือแดง (จำนวน ๒ ลำ)
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

จุดที่ ๒ บริเวณด้านหลังพระธาตุเก่า วัดคลองยุต (จำนวน ๒ ลำ) จุดเมื่อเชยบวณแท้เคลื่อนย้ายไปยังลานพิธีบริเวณวัดคลองยุต หมู่ที่ ๕ บ้านห้วยลาด โดยรอให้คณะพระภิกษุสงฆ์สวดเจริญน้ำพระพุทธรณ์และประกอบพิธีสร้างน้ำองค์พระธาตุตามลำดับ เมื่อเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว จึงจะทำการจุดบั้งไฟ ณ บริเวณด้านหลังองค์พระธาตุ จำนวน ๒ ลำ

จุดบั้งไฟ จุดที่ ๒ บริเวณด้านหลังพระธาตุเก่าวัดคลองยุต (จำนวน ๒ ลำ)
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

จุดที่ ๓: บริเวณหน้าถ้ำใหญ่ น้ำหนาว (จำนวน ๔ ลำ และบั้งไฟเสียงทลาย) เป็นจุดสุดท้ายของพิธีกรรม โดยหลังจากที่ชาวบ้านร่วมกันประกอบพิธีสงฆ์ น้ำพระพุทธรูปบริเวณถ้ำใหญ่ น้ำหนาว เสร็จสมบูรณ์แล้ว จะมีการแขวนธงบริเวณหน้าถ้ำใหญ่ และร่วมกันจุดบั้งไฟถวาย ณ พิกัดหน้าถ้ำใหญ่ น้ำหนาวอีกจำนวน ๔ ลำ ควบคู่กับการจุด “บั้งไฟเสียงทลาย” เพื่อพยากรณ์ฟ้าฝนและความเป็นไปของชุมชนตามประเพณีโบราณ

จุดบั้งไฟ จุดที่ ๓ บริเวณหน้าถ้ำใหญ่ น้ำหนาว (จำนวน ๔ ลำ และบั้งไฟเสียงทลาย)

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๔)

๔.๕ ขบวนแห่งานประเพณีบุญสงฆ์น้ำพระถ้ำใหญ่ น้ำหนาว

ขบวนแห่ในวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ (ตรงกับวันเสาร์ที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๔) จะเริ่มตั้งขบวนแห่ในช่วงเวลาประมาณ ๐๘.๐๐ น. โดยมีรถแห่ดนตรีนำขบวน ตามด้วยขบวนรถยนต์ที่บรรทุกเครื่องสักการะและเครื่องถวายแด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่ ได้แก่ บั้งไฟ ต้นปราสาทผึ้ง ธูป ผ้าป่าสามัคคี และขันหมากเบ็ง โดยขบวนจะเคลื่อนย้ายจากจุดรวมพลวัดเก่ามุ่งหน้าไปยังลานพิธีหน้าพระธาตุเก่า วัดคลองยุต ก่อนจะเคลื่อนขบวนต่อไปยังถ้ำใหญ่ น้ำหนาวตามลำดับ

ภายหลังเสร็จสิ้นพิธีกรรม ณ พระธาตุเก่า วัดคลองยุต แล้ว ขบวนแห่ทั้งหมดจะเดินทางมาถึงบริเวณลานจอดรถหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติน้ำหนาว จากนั้นชาวบ้านและคณะผู้นำพิธีจะร่วมกันตั้งขบวนเดินเท้าเพื่อเคลื่อนเข้าสู่บริเวณถ้ำใหญ่ น้ำหนาว โดยมีการจัดเรียงลำดับขบวนตามจารีตประเพณีอย่างเป็นระเบียบ ประกอบด้วย พ่อสมุนเดินนำหน้าเป็นประธานขบวน ถือพานบายศรีจำนวน ๑ คู่ (ซึ่งมีพ่อสมุน ๒ ท่าน เป็นผู้ถือประกอบอย่างประณีต) ตามด้วยคณะแม่นางแต่ง ผู้ดูแลเครื่องสักการบูชา บั้งไฟที่เตรียมจุดถวายเพื่อขอฟ้าฝน ธูปสีสังฆามสัญลักษณ์แห่งกองบุญ ต้นปราสาทผึ้งจำนวน ๒ ต้น (จากชาวบ้านหมู่ที่ ๔ บ้านโนนชาด) ขันหมากเบ็ง งานใบตองประดิษฐ์อัน

วีจิตร กรวยดอกไม้ จำนวน ๑๐๐ กรวย (จัดเรียงเป็น ๕๐ คู่) กระทงเครื่องถวาย กระทงสำหรับบรรจุ คำหมากพลูและบุหรี (ภายในประกอบด้วย คำหมาก ๑ คำ และบุหรี ๑ ม้วน เป็นต้น) และพาคาว พาทหวาน และผลไม้ จำนวนอย่างละ ๑๐๐ จาน

ตั้งขบวนเดินเท้าเพื่อเดินทางไปเข้าสู่โถงถ้ำใหญ่น้ำหนาว

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

สำหรับอาหารคาว หวาน และผลไม้ จัดเป็นพาคาว พาทหวาน จำนวนอย่างละ ๑๐๐ จานนั้น ชาวบ้านและคณะแม่นางต่างบางส่วนจะทำการขนย้ายและนำขึ้นไปจัดเตรียมไว้ ณ บริเวณโถงถ้ำก่อนล่วงหน้าแล้ว เนื่องจากสภาพเส้นทางเข้าสู่ถ้ำใหญ่มีความลาดชัน จึงต้องบริหารจัดการเวลาในการลำเลียงเครื่องถวายสักการบูชา เพื่อให้พิธีกรรมดำเนินไปอย่างราบรื่นที่สุด

๔.๖ พิธีสรงน้ำพระธาตุและพระพุทธรูป

๔.๖.๑ การสรงน้ำพระธาตุเก่า ณ วัดคลองยุต

เมื่อขบวนแห่เดินทางมาถึงวัดคลองยุต (หมู่ที่ ๕ บ้านห้วยลาด) คณะพ่อสมุนและแม่นางต่างจะเดินไปยังหน้าองค์พระธาตุเพื่อประกอบพิธีบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยจัดวางเครื่องสักการะอันประกอบด้วย เทียนขาว ๑ คู่ ชันธ ๕ และขันสำหรับทำนํ้ามนต์ไว้บริเวณหน้าพระธาตุ เมื่อเสร็จสิ้นพิธีบอกกล่าวแล้ว คณะภิกษุสงฆ์จำนวน ๙ รูป และพระภิกษุสงฆ์ที่เดินทางมาจากพื้นที่ด้านล่างพร้อมภิกษุญาคิโยม จะร่วมกันประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ ณ ลานพิธี โดยมีขั้นตอนตามจารีตสงฆ์ ได้แก่ อาราธนาศีล รับพรจากพระภิกษุสงฆ์ การกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล และการกราบพระเพื่อความเป็นสิริ

มงคล จากนั้นจึงเข้าสู่พิธีสรงน้ำองค์พระธาตุเก่า โดยเรียงลำดับผู้เข้าสรงน้ำตามลำดับ เรียงจาก พระภิกษุสงฆ์ คณะพ่อบุญ คณะแม่นางแต่ง และชาวบ้านและผู้เข้าร่วมงาน ในโอกาสนี้จะทำการจุดธูปเทียน บูชาพระธาตุเก่า บริเวณด้านหลังองค์พระธาตุเก่า จำนวน ๒ ลำ (ถือเป็นการจุดธูปเทียนครั้งที่ ๒ ของวัน) ในอดีตย้อนไปเมื่อ ๕๐ ปี ในวัยเยาว์ พ่อสมุนจลัด ขวัญพรม ได้มีส่วนร่วมในการติดตามขบวนแห่โดยใช้เส้นทางเดินเท้าลัดเลาะตามแนวเนินเขา จากชุมชนบ้านหลักด่านมุ่งหน้าสู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่ตั้งของพระธาตุเก่า ก่อนจะเดินทางต่อเนื่องไปยังถ้ำใหญ่ น้ำหนาว

คณะพระภิกษุสงฆ์สวดเจริญน้ำพระพุทธรูป
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

พระภิกษุสงฆ์ร่วมสรงน้ำพระธาตุเก่า (เรียงตามลำดับ)
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

๔.๖.๒ การสรงน้ำพระพุทธรูป ณ โถงถ้ำใหญ่ น้ำหนาว

หลังจากเคลื่อนขบวนเข้าสู่ถ้ำใหญ่ น้ำหนาว คณะพระภิกษุสงฆ์นั่งพัก บริเวณโถงด้านหน้าพระพุทธรูป ชาวบ้านนำต้นปราชิต พื้ง ต้นผ้าป่าสามัคคี ธูป เทียน และเครื่องถวายต่าง ๆ เข้ามาวางสักการะหนึ่ง คณะพระภิกษุสงฆ์ ชาวบ้าน เข้าไปยังโถงด้านหลังพระพุทธรูป ฯ เพื่อสวดมนต์และสวดแผ่เมตตา

นั่งสมาธิร่วมกันเพื่อดีจิดให้สงบ ก่อนที่พ่อสมุนจะประกอบพิธีกรรมถวายพาคาว พาหวาน และเครื่องสักการบูชา

คณะพระภิกษุสงฆ์ ทำพิธีภายในโถงถ้ำใหญ่น้ำหนาว
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

จากนั้นชาวบ้านทั้งจากตำบลหลักด่านและต่างพื้นที่อย่างตำบลห้วยไร่ จะร่วมกันถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ พร้อมทั้งทำพิธีถวายผ้าป่าสามัคคีและต้นปราสาทผึ้ง และคณะสงฆ์จะสวดเจริญพระพุทธมนต์เพื่อปลุกเสกน้ำพระพุทธมนต์ศักดิ์สิทธิ์ จากนั้นชาวบ้านจะอัญเชิญและนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ร่วมสรงน้ำพระพุทธรูปหน้าถ้ำใหญ่ โดยมีลำดับขั้นตอนสรงน้ำต่อเนื่องคือ คณะพระภิกษุสงฆ์ พ่อสมุน แม่นางแตง ร่วงทรง และชาวบ้านตามลำดับ

ชาวบ้านร่วมสรงน้ำพระพุทธรูปหน้าถ้ำใหญ่
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

๔.๗. พิธีถวายพาคาว พาหวาน

ก่อนเริ่มพิธีถวายพาคาว พาหวาน และเครื่องสักการบูชา นั้น ชาวบ้านจะร่วมกันจุดเทียนไขเพื่อสร้างแสงสว่างส่องทางภายในโถงถ้ำใหญ่น้ำหนาว เมื่อทุกอย่างพร้อมแล้ว คณะพระภิกษุสงฆ์ชาวบ้าน เข้าไปยังโถงด้านหลังพระพุทธรูป ร่วมกันสวดมนต์ สวดแผ่เมตตา และนั่งสมาธิร่วมกันเป็น

เวลาหนึ่งเพื่อตั้งใจให้สงบและเป็นสิริมงคล ก่อนจะกราบลาพระรัตนตรัย จากนั้น คณะพ่อสมุนและแม่นางแต่งจะนำเครื่องถวายสักการบูชาแด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่ ซึ่งประกอบด้วย พาคาว พาหวาน อย่างละ ๑๐๐ จาน พร้อมด้วยขันธ ๘ ที่ชาวบ้านน้อมนำมาร่วมใจกันจัดถวาย นำไปจัดวางกระจายตามจุดต่างๆ ให้ทั่วบริเวณภายในถ้ำถ้ำในทุกพื้นที่ที่สามารถเดินเข้าถึงได้ เพื่อส่องแสงสว่าง ศรัทธาและบวงสรวงเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ให้ปกปักษ์รักษาชุมชนสืบไป

พ่อสมุนนำถวายพาคาว พาหวาน แด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

๔.๔ การรำถวายเจ้าพ่อถ้ำใหญ่

การรำถวายแด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่ เป็นหนึ่งในกิจกรรมสะท้อนวัฒนธรรมอันงดงามที่ริเริ่มจัดขึ้นเป็นครั้งแรกในช่วงประมาณ ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ โดยการนำของ นายกสุมาลี แสงนก (นายกน้อย) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหลักด่านในขณะนั้น ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลหลักด่านได้รับหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบหลัก ทั้งในเรื่องการประดิษฐ์ท่ารำ การคัดเลือกบทเพลง และการจัดเตรียมชุดแต่งกายสำหรับคณะนางรำถวายอย่างประณีต การแสดงรำถวายสักการะแด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่จะใช้บทเพลงในการประกอบการแสดงจำนวน ๒ บทเพลง ได้แก่ ๑. เพลงรำบวงสรวงน้ำหนาว และ ๒. เพลงสาวน้ำหนาวคอยอ้าย

พิธีรำถวายนี้จะจัดขึ้น ณ บริเวณลานจอดรถหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติน้ำหนาว ซึ่งจะเริ่มทำการแสดงในช่วงหลังจากเสร็จสิ้นพิธีกรรมที่พระธาตุเก่า วัดคลองยุต และเป็นกิจกรรมสำคัญที่จัดขึ้นก่อนที่จะมีการตั้งขบวนเดินเท้าเพื่อเคลื่อนเครื่องสักการบูชาจากลานจอดรถเข้าสู่บริเวณหน้าถ้ำใหญ่ น้ำหนาวต่อไป

รำถวายสักการะแด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่ บริเวณลานจอดรถหน่วยพิทักษ์อุทยานฯ ถ้ำใหญ่น้ำหนาว
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

๔.๙ มหรสพสมโภช

การแสดงมหรสพสมโภช เพื่อเฉลิมฉลองงานบุญอย่างยิ่งใหญ่ จะจัดขึ้นในคืนวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งเป็นคืนสุดท้ายของพิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนหลักจากองค์การบริหารส่วนตำบลหลักด่าน พร้อมทั้งทุนทรัพย์ร่วมสมทบจากผู้มีจิตศรัทธา และภาคีเครือข่ายภาคส่วนต่าง ๆ

ในอดีตนั้น ภายหลังจากที่ชาวบ้านเสร็จสิ้นพิธีสงฆ์พระพุทธรูป ณ โถงถ้ำใหญ่น้ำหนาว ในช่วงกลางวันแล้ว จะมีการจัดการแสดงมหรสพพื้นบ้านและการรำถวายเพื่อสักการะแด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่ ณ บริเวณหน้าถ้ำใหญ่ฯ จากนั้นเมื่อเข้าสู่ช่วงเวลากลางคืน จึงจะย้ายมาจัดพิธีรำฉลองและการแสดงมหรสพสมโภชอย่างยิ่งใหญ่ ณ วัดเก่า (วัดจันทรงชี) การจัดงานมหรสพสมโภชนี้นับเป็นศูนย์รวมใจที่ชาวบ้านในชุมชนจะร่วมกันเรียรและสนับสนุนค่าใช้จ่ายตามกำลังศรัทธา สะท้อนให้เห็นถึงความพร้อมเพรียง ความร่วมแรงร่วมใจ และพลังศรัทธาอันแรงกล้าที่มีต่อประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานของชาวตำบลหลักด่าน

การแสดงมหรสพสมโภช ณ วัดเก่า (วัดจันทรงษ์)
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

๔.๑๐ พิธีถวายต้นปราสาทผึ้ง และผ้าป่าสามัคคี

การแห่ต้นปราสาทผึ้งและต้นผ้าป่าสามัคคีจะเริ่มเคลื่อนขบวนเดินเท้าจากบ้านพ่อสมุน มุ่งหน้าไปยังวัดเก่า (วัดจันทรงษ์) โดยจัดลำดับขบวนนำโดยคณะพ่อสมุน แต่ละท่านจะถือต้นผึ้งขนาดเล็กที่ทำขึ้นมาเองคนละต้น เพื่อเป็นนิมิตหมายนำทาง ตามด้วยคณะแม่นางแต่ง และขบวนต้นปราสาทผึ้งของหมู่ที่ ๑ บ้านพ่อสมุนเป็นลำดับแรก จากนั้นตามด้วยต้นปราสาทผึ้งและต้นผ้าป่าสามัคคีของหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลหลักด่าน ตลอดจนพลังศรัทธาของชาวบ้านจากตำบลห้วยไร่ อำเภอล่มสัก เดินทางมาร่วมงานบุญในทุกปี

เมื่อขบวนแห่เดินทางมาถึงวัดเก่า (วัดจันทรงษ์) คณะพ่อสมุนจะอัญเชิญต้นปราสาทผึ้งและต้นผ้าป่าไปจัดตั้งไว้บริเวณหน้าศาลสารองเจ้าพ่อถ้ำใหญ่และเจ้าพ่อเสือแดง เพื่อประกอบพิธีบอกกล่าวแก้ดวงวิญญูณศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อทั้งสอง ให้ได้รับรู้รับทราบถึงศรัทธาในการแห่ต้นปราสาทผึ้งการแสดงดนตรีสมโภชน์ ตลอดจนอันสงส์แห่งกองผ้าป่าสามัคคีในครั้งนี้ หลังจากเสร็จสิ้นพิธีบอกกล่าวเจ้าพ่อถ้ำใหญ่แล้ว จะจัดระเบียบขบวนเพื่อทำการเดินเวียนรอบศาลาวัดเก่า จำนวน ๓ รอบ โดยกำหนดให้ต้นปราสาทผึ้งและต้นผ้าป่าจัดตั้งเป็นคู่เคียงกันไปตลอดทั้งขบวน ซึ่งจารีตการเวียนศาลา ๓ รอบนี้ มีนัยจำเพาะเพื่อบอกกล่าวและน้อมขอพรจากเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ ให้ช่วยแผ่барมีปกปักรักษา คุ่มครองประชากรราษฎรในพื้นที่ตำบลหลักด่านและตำบลห้วยไร่ ให้ประสบแต่ความร่มเย็นเป็นสุขและความเจริญรุ่งเรืองสืบไป

ขบวนแห่ต้นปราสาทผึ้ง และผ้าป่าสามัคคี
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

พิธีทอดถวายผ้าป่าสามัคคี เมื่อเวียนรอบศาลาครบ ๓ รอบแล้ว ผู้เข้าร่วมงานทั้งหมดจะขึ้นสู่ศาลาการเปรียญเพื่อประกอบศาสนพิธีทอดถวายผ้าป่าสามัคคีร่วมกัน โดยจุดประสงค์หลักของการทอดผ้าป่าในปีนี้ คือการรวบรวมปัจจัยไปสมทบทุนในการบูรณปฏิสังขรณ์และก่อสร้างองค์พระธาตุวัดคลองยุต เพื่อให้องค์พระธาตุมีความมั่นคง ถาวร และเป็นศูนย์รวมจิตใจอันสง่างามคู่ชุมชนสืบไป โดยรายได้ทั้งหมดหลังจากหักค่าใช้จ่ายในงานและค่าถวายจตุปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์แล้ว จะถูกนำไปใช้เพื่อการก่อสร้างพระธาตุตามวัตถุประสงค์นี้ทั้งหมด ซึ่งในอดีตปัจจัยที่ได้จากการทอดผ้าป่าสามัคคีจะถูกนำเข้ากองกลางในการบริหารจัดการ ภายใต้การดูแลของสภาวัฒนธรรมตำบลหลักด่าน เพื่อใช้เป็นงบประมาณหลักในการขับเคลื่อนงานประเพณีสำคัญ ๓ งานที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ตลอดทั้งปี ได้แก่ งานประเพณีสงกรานต์ของชุมชน งานประเพณีบุญสงฆ์น้ำพระถ้ำใหญ่ (เดือน ๖) งานเลี้ยงปีเจ้าพ่อถ้ำใหญ่และเจ้าพ่อเสือแดง (เดือน ๘) สำหรับงบประมาณที่ใช้จัดงานประเพณีทั้ง ๓ นี้ ในอดีตจะมาจาก ๒ แหล่งหลัก ๆ ด้วยกัน คือ เงินที่ชาวบ้านในตำบลหลักด่านช่วยกันบริจาคเรียกร้อยส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งได้รับการสมทบมาจากเงินทอดผ้าป่าสามัคคีในงานบุญสงฆ์น้ำพระถ้ำใหญ่น้ำหนาว ผ้าป่าสามัคคีจึงไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของการทำนุบำรุงศาสนสถานในปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงรากเหง้าความร่วมมือของคนในชุมชนหลักด่าน ที่ใช้พลังศรัทธาพัฒนาท้องถิ่นและหล่อเลี้ยงประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน

สำหรับต้นปราสาทผึ้งหลังใหญ่ของแต่ละหมู่บ้าน จะถูกนำขึ้นถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ในช่วงพิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น ภายหลังเสร็จสิ้นพิธีสงฆ์บนศาลาการเปรียญแล้ว คณะพ่อสมุนจะอัญเชิญต้นปราสาทผึ้งขนาดเล็กที่จัดทำขึ้น ไปน้อมถวายแด่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ ศาลสารอง โดยถวายแต่ศาลเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ จำนวน ๑ ต้น และศาลเจ้าพ่อเสือแดง จำนวน ๑ ต้น เพื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมอย่างสมบูรณ์

นอกจากต้นปราสาทผึ้งและผ้าป่าสามัคคีแล้ว บั้งไฟที่ปรากฏในงานส่วนหนึ่งจะมาจากกำลังศรัทธาของชาวบ้านที่นำมาสมทบถวายแด่เจ้าพ่อถ้ำใหญ่เพิ่มเติมตามกำลัง โดยการจุดบั้งไฟในมิดินี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์ของฟ้าฝน และเป็นเครื่องบูชาพญาแถนตามคติโบราณ เพื่อดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล อันจะส่งผลให้พืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านเจริญงอกงาม ได้รับผลผลิตอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย สามารถจำหน่ายได้ราคาดี นำมาซึ่งความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนน้ำหนาวอย่างยั่งยืน

พิธีถวายต้นปราสาทผึ้ง และผ้าป่าสามัคคี ณ วัดเก่า (วัดจันทรังษี)

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

ต้นผึ้งของพ่อสมุนนำมาถวายไว้ ณ ศาลสารองเจ้าพ่อถ้ำใหญ่-เจ้าพ่อเสือแดง

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๙)

๔.๑๑ พิธีสวดสู่สังกระทรวงหน้าว้าว

พิธีสวดสู่สังกระทรวงหน้าว้าว (หรือกระทรวงเก้าห้อง) จะประกอบขึ้นควบคู่กับพิธีทำบุญตักบาตร ในช่วงเช้า ณ ศาลาการเปรียญวัดเก้า (วัดจันทรงษ์) โดยชาวบ้านจะพร้อมใจกันจัดเตรียมของถวาย ของมงคลต่าง ๆ โดยเฉพาะข้าวดำ ข้าวเหลือง ข้าวขาว และข้าวแดง ปลาย่าง บรรจุลงในกระทรวง หน้าว้าวที่ประดิษฐ์ขึ้นอย่างประณีต จากนั้นจะร่วมกันอาราธนาและนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ประกอบศาสนพิธี “สวดสู่สังกระทรวงหน้าว้าว” เพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาและบอกกล่าวแต่เทพยดาผู้ปกปักรักษาทั้ง ๔ ทิศ ประจำหมู่บ้าน

เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมทางสงฆ์เรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะร่วมกันนำกระทรวงหน้าว้าวที่ผ่านพิธีแล้ว แยกย้ายนำไปวางไว้ตามเส้นทางคมนาคมสำคัญและบริเวณทางออกของหมู่บ้าน เพื่อเป็นแนวเขตรั้ว ทางความเชื่อในการปิดเป่าสิ่งชั่วร้าย คุ่มครองป้องกันภัย และสร้างความเป็นสิริมงคลให้แก่ชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข และภายหลังเสร็จสิ้นการทำบุญตักบาตรและการสังกระทรวง พ่อสมุนจะแจกจ่ายน้ำพระพุทธมนต์ศักดิ์สิทธิ์ที่ผ่านการสวดเจริญพระพุทธมนต์ตลอดทั้ง ๓ วันให้แก่ชาวบ้าน เพื่อนำไปปกป้องรักษาครอบครัว โดยการตักแบ่งน้ำพระพุทธมนต์จากโอ่งใหญ่บรรจุลงในขวด เพื่อแจกจ่ายให้แก่คณะลูกหลานต้นฝั่งต้นเทียม ตลอดจนชาวบ้านนำไปประพรมบ้านเรือน เพื่อความเป็นสิริมงคล

หิน กรวด หวายมงคล ชาวบ้านที่นำหิน กรวด หวาย ที่นำมาเข้าร่วมพิธีตลอดการสวดมนต์ นำกลับไปยังบ้านเรือนของตนเพื่อใช้หว่านโปรยรอบบริเวณบ้านตามทิศต่าง ๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาความเชื่อในการทางอาณาเขตรั้วป้องกันอันตราย สิ่งอัปมงคล และสิ่งไม่ดีทั้งหลายไม่ให้เข้ามาใกล้กายคนในครอบครัว

ด้วยสายสิญจน์ฝ้ายผูกแขน มีการแจกจ่ายฝ้ายผูกแขนเสกเพื่อเป็นเครื่องรางคุ้มครองภัยและเสริมมงคลขวัญชีวิตในการดำเนินชีวิตตลอดปีใหม่ไทย

พระภิกษุสงฆ์ประกอบพิธีสวดสู่สังกระทรวงหน้าว้าว
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๖ เมษายน ๒๕๖๙)

ชาวบ้านนำหิน กรวด ทราย ที่ผ่านพิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์เย็น
กลับไปยังบ้านเรือนของตน
(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๖ เมษายน ๒๕๖๙)

๔.๑๒ พิธีอัญเชิญเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ - เจ้าพ่อเสือแดง กลับไปประทับ ณ ศาลเจ้าพ่อถ้ำใหญ่

พิธีอัญเชิญเจ้าพ่อถ้ำใหญ่และเจ้าพ่อเสือแดง ถือเป็นพิธีกรรมสุดท้ายอันเป็นนิมิตหมายของการเสร็จสิ้นงานประเพณีอย่างสมบูรณ์ โดยคณะพ่อสมุน พร้อมด้วยคณะแม่นางแต่ง และชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธา ร่วมกันประกอบพิธีน้อมอัญเชิญดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อถ้ำใหญ่และเจ้าพ่อเสือแดง จากศาลสำรองที่จัดตั้งขึ้นเป็นการชั่วคราวภายในวัดเก่า (วัดจันทรงษ์) เพื่อนำเสด็จกลับไปประดิษฐาน ณ ศาลเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ เป็นสถานที่สถิตถาวร พิธีกรรมนี้จัดขึ้นตามคตินิยมและจารีตความเชื่อของชุมชน เพื่อเป็นการแสดงความเคารพอย่างสูงสุด ส่งเสด็จสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองกลับคืนสู่ทิพยสถานประทับ และเป็นการปิดงานประเพณีบุญสงกรานต์น้ำพระถ้ำใหญ่น้ำหนาวประจำปีอย่างเป็นทางการด้วยความร่มเย็นเป็นสุขของชาวน้ำหนาวทุกคน

พ่อสมุน ประกอบพิธีอัญเชิญเจ้าพ่อถ้ำใหญ่ - เจ้าพ่อเสือแดงกลับมายังศาลเจ้าพ่อถ้ำใหญ่
หมู่ที่ ๑ บ้านหลักด่าน

(ภาพโดย จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๖ เมษายน ๒๕๖๙)

บทสรุป

ประเพณีบุญสงฆ์น้ำพระถ้ำใหญ่น้ำหนาวถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านตำบลหลักด่านสืบทอดปฏิบัติต่อเนื่องมากว่า ๑๐๐ ปี ซึ่งสะท้อนถึงความผูกพัน ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่อง "เจ้าพ่อถ้ำใหญ่น้ำหนาว" สิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้ปกป้องรักษาผืนป่าและชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข เนื้อหาครอบคลุมเครื่องสักการบูชาสำคัญ เช่น ธูป ประทีปดินกา เครื่องร้อย ชันหมากเบ็ง และต้นปราสาทผึ้ง รวมถึงขั้นตอนพิธีกรรมตลอด ๔ วัน ๓ คืน ทั้งพิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์ พิธีสงฆ์น้ำพระธาตุและพระพุทธรูป การจุดบั้งไฟโบราณ และพิธีสวดสู่ส่งกระทงหน้าวัด เอกสารฉบับนี้จึงเป็นสื่อกลางสำคัญในการสร้างความตระหนัก กระตุ้นการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

แนวทางการนำไปปฏิบัติใช้

การรวบรวมและจัดทำเอกสารองค์ความรู้เรื่อง "คติความเชื่อและพิธีกรรมท้องถิ่น: บุญสงฆ์น้ำพระถ้ำใหญ่น้ำหนาว ตำบลหลักด่าน อำเภอภูพาน จังหวัดเพชรบูรณ์" สามารถนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑) ด้านการศึกษาและการวิจัย ใช้เป็นฐานข้อมูลทางวัฒนธรรม อ้างอิงสำหรับครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา และนักวิจัย ในการศึกษาค้นคว้าเรื่องคติความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประเพณีพื้นบ้านของจังหวัดเพชรบูรณ์

๒) ด้านการอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือบันทึกและถ่ายทอดขั้นตอนพิธีกรรม องค์ความรู้เรื่องเครื่องสักการบูชา (เช่น ธูป ประทีปดินกา ชันหมากเบ็ง ปราสาทผึ้ง) ให้แก่คนรุ่นหลัง ช่วยปลูกฝังความตระหนักและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชนหลักด่าน

๓) ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นำข้อมูลและภาพบรรยากาศพิธีกรรมไปต่อยอดทำสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เช่น คลิปวิดีโอ แผ่นพับ หรือคู่มือแนะนำเที่ยว เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาสัมผัสประเพณีท้องถิ่นอันมีเอกลักษณ์

๔) ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในท้องถิ่นอำเภอน้ำหนาวจากการท่องเที่ยว การจำหน่ายสินค้าชุมชน ตลอดจนวัตถุดิบและอุปกรณ์สำหรับจัดทำเครื่องสักการบูชาในช่วงเทศกาล

๕) ด้านการสร้างเสริมความเข้มแข็งและความสามัคคีในสังคม ใช้เป็นแนวทางให้หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชาวบ้าน ใช้ยึดถือเป็นกรอบในการร่วมมือจัดงานประเพณี เพื่อเสริมสร้างความตระหนักและความสามัคคีของคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

๑) ด้านการอนุรักษ์และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม การดึงดูดเยาวชนเข้าร่วม โดยจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) การทำเครื่องสักการบูชาโบราณ เช่น การร้อยเครื่องร้อย การทำขันหมากเบ็ง ประทีปดินกา ต้นปราสาทผึ้ง ให้แก่เด็กและเยาวชนในโรงเรียนชุมชน เพื่อป้องกันไม่ให้ภูมิปัญญาเหล่านี้สูญหาย

๒) ด้านการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ควรร่วมกันบรรจุประเพณีนี้ไว้ในปฏิทินการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประจำปีอย่างเป็นทางการ เพื่อได้รับการสนับสนุนงบประมาณและการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง การสร้างเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชน เชื่อมโยงงานบุญสงกรานต์น้ำพระถ้าใหญ่ น้ำหนาวเข้ากับแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติอื่น ๆ ในอำเภอน้ำหนาว เพื่อกระจายรายได้สู่ชุมชนหลักด้านตลอดช่วงเทศกาล

๓) ด้านการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม ควรมีการส่งเสริมให้นักวิจัยทำบทวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อเรื่อง "เจ้าพ่อถ้าใหญ่น้ำหนาว" กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และป่าไม้ในชุมชน เพื่อสะท้อนกุศโลบายโบราณในการรักษาผืนป่าของชาวบ้าน

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

- คำเขียว ขวัญหอม. (๒๕๖๙). อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๙๖ หมู่ ๒ บ้านหลักด่าน ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๖ พฤษภาคม.
- จลิต ขวัญพรม. (๒๕๖๙). อายุ ๕๖ ปี บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๑ บ้านหลักด่าน ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๖ พฤษภาคม.
- ทวีโชค วงศ์ศรี. (๒๕๖๙). อายุ ๔๙ ปี บ้านเลขที่ ๑๓๐ หมู่ ๗ บ้านกกก่อ ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม.
- ทองเลื่อน ขวัญเดิน. (๒๕๖๙). อายุ ๖๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๖๑ หมู่ ๔ บ้านโนนชาด ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม.
- ทองใส บุญศรี. (๒๕๖๙). อายุ ๔๓ ปี บ้านเลขที่ ๑๑๘ หมู่ ๗ บ้านกกก่อ ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม.
- ธนกร ขวัญหอม. (๒๕๖๙). อายุ ๔๖ ปี บ้านเลขที่ ๖๘ หมู่ ๗ บ้านกกก่อ ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม.
- นงค์ ขวัญเสา. (๒๕๖๙). อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๑๐๕ หมู่ ๓ บ้านห้วยน้ำหนาว ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๖ พฤษภาคม.
- นาลอน ไชยคำ. (๒๕๖๙). อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๕๖ หมู่ ๒ บ้านหลักด่าน ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๖ พฤษภาคม.
- บ่วย คัมภีร์. (๒๕๖๙). อายุ ๗๐ ปี บ้านเลขที่ ๕๐ หมู่ ๒ บ้านหลักด่าน ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๖ พฤษภาคม.
- บัวลัน กันยาประสิทธิ์. (๒๕๖๙). อายุ ๗๗ ปี บ้านเลขที่ ๕๘ หมู่ ๒ บ้านหลักด่าน ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๖ พฤษภาคม.
- บุญมี ฤาชา. (๒๕๖๙). อายุ ๖๓ ปี บ้านเลขที่ ๗๐ หมู่ ๔ บ้านโนนชาด ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม.
- ปริญญ์ ฤาชา. (๒๕๖๙). อายุ ๕๔ ปี บ้านเลขที่ ๗๐ หมู่ ๔ บ้านโนนชาด ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม.
- พนม ขวัญเดิน. (๒๕๖๙). อายุ ๕๑ ปี บ้านเลขที่ ๙๑ หมู่ ๗ บ้านกกก่อ ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม.
- เพ็ญ ทองรัตน์. (๒๕๖๙). อายุ ๖๒ ปี บ้านเลขที่ ๓๕ หมู่ ๔ บ้านโนนชาด ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม.

- วิระวัตร หมื่นทัศน. (๒๕๖๙). อายุ ๓๘ ปี บ้านเลขที่ ๑๔๑ หมู่ ๗ บ้านกกก่อ ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม.
- สมคิด ขวัญเงิน. (๒๕๖๙). อายุ ๔๗ ปี บ้านเลขที่ ๑๖๒ หมู่ ๗ บ้านกกก่อ ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม.
- สมจิตร คัมภีร์. (๒๕๖๙). อายุ ๕๙ ปี บ้านเลขที่ ๔๒ หมู่ ๒ บ้านหลักด่าน ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๖ พฤษภาคม.
- สังเวียน พงษ์พิพัฒน์. (๒๕๖๙). อายุ ๕๖ ปี บ้านเลขที่ ๖๘ หมู่ ๒ บ้านหลักด่าน ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๖ พฤษภาคม.
- สำเริง กันยาประสิทธิ์. อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๖๐ หมู่ ๒ บ้านหลักด่าน ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๖ พฤษภาคม.
- สุชาติ ดั่งมูล. (๒๕๖๙). อายุ ๓๘ ปี บ้านเลขที่ ๖๘ หมู่ ๗ บ้านกกก่อ ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม.
- แสง ขวัญพรม. (๒๕๖๙). อายุ ๕๕ ปี บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๑ บ้านหลักด่าน ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๖ พฤษภาคม.
- ไสว ตรีแจ่ม. (๒๕๖๙). อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๕๔ หมู่ ๔ บ้านโนนชาติ ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม.
- หนูลี ขวัญหอม. (๒๕๖๙). อายุ ๖๙ ปี บ้านเลขที่ ๓๖ หมู่ ๒ บ้านหลักด่าน ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๖ พฤษภาคม.
- อวน ขวัญเสา. (๒๕๖๙). อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๐๕ หมู่ ๓ บ้านห้วยน้ำหนาว ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๖ พฤษภาคม.
- เอกรัตน์ พิลาบุตร. (๒๕๖๙). อายุ ๕๕ ปี บ้านเลขที่ ๖๙ หมู่ ๔ บ้านโนนชาติ ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม.
- อรณา ขวัญพรม. (2569). หมู่ 5 บ้านห้วยลาด ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, 18 เมษายน.
- เอกพรรณ คำนา. (2569). นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหลักด่าน. สัมภาษณ์, 26 เมษายน.
- เอี้ยง ขวัญหอม. (2569). ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 บ้านห้วยลาด ตำบลหลักด่าน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, 24 เมษายน.

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์